16 палосаў

Зь любоўю да ўлоньня

1995 №1

Белавежская Пушча

Да чытачоў

Дабрыдзень!

Гэтым шчырым і сьпеўным словам мы рады вітаць Вас, першых чытачоў і, спадзяёмся, будучых сяброў новай беларускай газеты. Мы вітаем Вас, шаноўныя, і словамі самое нашае назвы. Спалучэньне "Белавежская пушча", бадай, на слыху ў кожнага беларуса, жыхара нашае Бацькаўшчыны — вяскоўца і гараджаніна, эколага і палітолага, малога і старога. У гэтых словах, у іх спаконвечных складах гучыць нявынішчанай нотай годнасьць і краса беларускага народа, яго гісторыя і слава, надзея і таямніца.

Вітаючы Вас, дарагія сябры, мы з доляю аптымізму прамаўляем і словы жанчыны-паэткі Ларысы Геніюш: "Будзем жыць, бо яны жывуць". Сёньня, калі чарнобыльская бядота прыйшла на Беларусь, паэтычны радок як бы нарадзіўся наноў. Будзем жыць... Пушчанскі волат з у б р падтрымае нас сваёю моцаю, прагаю выжываньня. А мы, грамада, падтрымаем яго.

Гэта датычыць і нас, хто жадаў і прыйшоў да Вас. Хоць сёньня новай газетай нікога ня зьдзівіш, тое, аднак, не азначае, што нараджэньне чарговага выданьня, тым больш прыродалюбнага, такога як наша — справа, што называецца, аднае "тэхнікі". Гэта ня так. "Белавежская пушча" нараджалася доўга й цяжка і пакуль што ня мае ні тае самае "тэхнікі", ні сталага фундатара, ні даху над галавой, апроч Пушчы.

Але дасьць Бог, запаможамся, ўсё будзе, прыдбаецца, і ў рэшце рэшт абнадзейвальна-выратавальнае "будзем жыць" спагадна асьвеціць і лёс нашага выданьня.

Зроблены першы крок. Свой пачатак мы пазначылі словамі "Зь любоўю да ўлоньня." Кажуць, людзей, у якіх яшчэ не адмерлі прыродалюбныя клеткі, менш ды менш. Будзем аптымістамі: апрача газет, нараджаюцца людзі. Наш крок і да іх.

Будзем жыць! Будзем славіць прыродную красу і біялагічную разнастайнасьць Беларусі на яскравым прыкладзе Белавежскай пушчы, іншых нерушаў ды ацалелых мясьцін Бацькаўшчыны. Будзем папулярызаваць экалагічныя ісьціны, веды аб роднай прыродзе. Будзем расказваць пра духоўныя, эстэтычныя каштоўнасьці нацыі, разам з Вамі адстойваць іх ад глуму й зьдзерства.

Сёе-тое мы пачалі. Пачынайце з намі і Вы, сябры. Чытайце, прапануйце, будзьце дарадцамі. Дзякуй Вам. І дзякуй пакаленьням дзядоў-прадзедаў, якія ўбераглі і Пушчу, і слынную назву яе.

"Будзем жыць!"

"Доўга жыць!"

Будзем жыць, бо яны жывуць...

Фота: Ян Ежы Карпінскі (1896-1965)

Калі вяртаешся зь Белавежскай пушчы, ў цябе пытаюцца, ці бачыў зубра. Бачыў ці не, зусім ня важна — трэба казаць, што бачыў, і гэта будзе праўда, бо Пушча — зьява ягонай прысутнасьці.

Зубр можа стаяць, адліты з паветра. Зьлеплены з сьнегу, калі гэта зіма. Альбо зь лісьця — калі буяе лета, замшэлага дрэва — ў часе бяссьнежжа.

Можна ўбачыць і зусім рэальнага ў вальеры. Калі стаіш побач зь ім, ягоная веліч і сіла найбольш пераканальныя.

Вачамі мераеш ягоную вагу, любуешся прапорцыямі цела, спрабуеш зазірнуць у старожкую, зласнаватую цемень вачэй. Неруш таемнай стыхіі міжволі палоніць і дзейнічае на чалавечыя ворганы амаль магічна.

Гл. стар. 6.

Газета выдаецца па ініцыятыве інфармацыйнага зялёнага агенцтва "Неруш-прэс" і пры падтрымцы Дзяржаўнага нацыянальнага парку "Белавежская пушча".

Заснавальнік і рэдактар Валерый Дранчук.

*Для кантактаў: 220088 Менск, а/с 122
Тэл. (0172) 36-50-76*

Белавежская пушча: рэтра-анонс

983 — першае ўпамінаньне Пушчы ў рукапісах (Іпацьеўскі летапіс);
— пачатак выцясненьня яцьвягаў з Пушчы кіеўскім князем Уладзімерам.
1409 — зьяўленьне назвы "Белавежская пушча" ў польскіх і літоўскіх граматах-пісьменах
1414 — пераход Пушчы ў польскае ўладарства
1538 — прыняцьце Заканадаўства аб лясах Пушчы
1557 — пачатак здабычы попелу, смалы, дзегцю і вугалю
1627 — гібель апошняга еўрапейскага тура — жыхара Пушчы
1641 — першае апісаньне межаў Пушчы
1705 — зьнікненьне высакароднага аленя
1795 — пераход Пушчы ва ўладарства Расеі
1802 — выданьне Ўказа на забарону паляваньня на зубра
1809 — пачатак рэгулярнага падліку зуброў
1811 — пяцімесячны (з мая па кастрычнік) пажар у Пушчы;
— запачаткаваньне абавязковай падкормкі зуброў караняплодамі і сенам
1832 — далучэньне да Пушчы Сьвіслацкай лясной дачы
1842–1847 — першае лесаўпарадкаваньне Пушчы; стварэньне сеткі кварталаў
1861–1862 — правядзеньне другога лесаўпарадкаваньня
1864 — завоз з Германіі 18 высакародных аленяў
1870 — далучэньне да Пушчы раней адарванага Гайнаўскага карабельнага гаю;
— спыненьне існаваньня Пушчы як адзінага лясного абшару
1878 — зьнікненьне апошніх мядзьведзяў
1880 — ураган над Пушчай
1884–1885 — экстраннае пераўпарадкаваньне лясного фонду з-за аблады стваловых шкоднікаў
1888 — перадача Пушчы й Сьвіслацкай дачы ва ўласнасьць царскай сям'і
1889 — пачатак будаўніцтва паляўнічага палаца
1903 — чарговае лесаўпарадкаваньне ў сувязі з →

Запаведнік-парк

Вячаслаў Семакоў

Памежны гераічны Брэст — старадаўняе Берасьце — ведаюць, бадай што, ў самых далёкіх кутках сьвету. Але ня ўсе пасьпелі ўведаць яшчэ адно гістарычнае месца непадалёку — лічы, побач, за 40 кіламетраў — старажытны гарадок Камянец. Сам невялікі, шмат драўляных, па-вясковаму забудаваных вулачак. Затое зь вялікаю мураванаю вежаю. На высокім пясчаным пагорку. На левым беразе ракі Лясной.

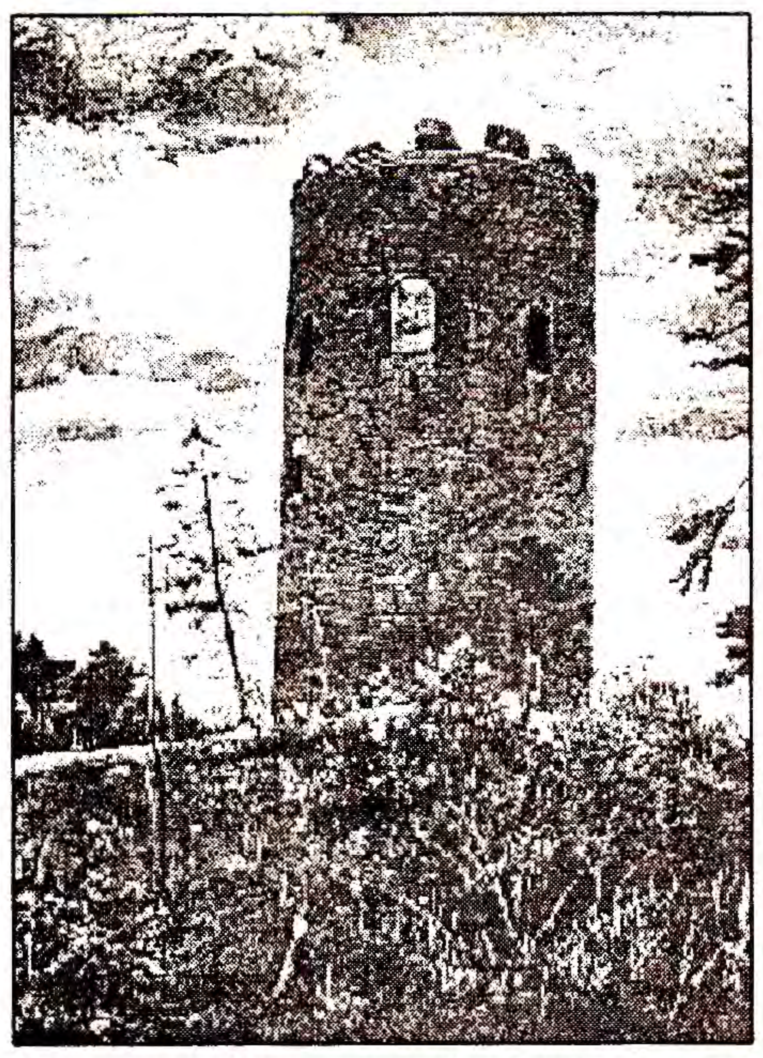
Славай сваёю Камянецкая вежа (позьняя назва Белая вежа) сягнула куды шырэй, чымся гарадок, над якім яна велічна ўзьнеслася пад аблокі. Пабудаваная больш як 700 гадоў таму (дзесьці паміж 1276 і 1288 гг.), вежа мела адмысловае прызначэньне: зь яе пільна высочвалася набліжэньне да горада варожых войскаў — літоўскіх і тэўтонскіх рыцараў.

Калісьці вежа-стоўп узвышалася ў атачэньні дрымучага лесу, які за доўгія стагодзьдзі адступіўся ад яе сьценаў на шмат кіламетраў. І толькі з вышыні ацалелага помніка можна разгледзець цёмны абшар лесу — з тых лясоў, якія шумелі ў ваколіцах Камянца многа стагоддзяў таму. Сёньня гэты разлог, як і слынны непрыступны мур, прымушаюць мацней біцца сэрца кожнага патрыёта. Бо і ён, гэты лес (афіцыйна — Дзяржаўны нацыянальны парк "Белавежская пушча"), і гэтая вежа — сапраўдны гонар беларускага народа, неацэнны скарб і каштоўнасьць.

Слова "пушча" — адно з самых выразных і сьпеўных у беларускай мове. За ягонымі гукамі лёгка ўяўляеш лес натуральнага паходжаньня, які захаваў першабытны выгляд. Што да словаў "белавежская пушча", дык яны пачалі зьяўляцца ў польскіх і літоўскіх граматах-пісьмёнах зь сярэдзіны 1409 года і, як бачым, дайшлі да нашых дзён.

У дагістарычны час тут жыў мамант і пячорны мядзьведзь. А сьлед першага чалавека, які зьявіўся ў Пушчы, гісторыя чамусьці ўтаіла.

Пра Пушчу пісалі шмат. Толькі ў адным анатаваным бібліяграфічным паказальніку, што выйшаў у Мінску 10 гадоў таму, падаюцца зьвесткі пра 1859 літаратурна-інфармацыйных крыніц. А сюды не ўвайшла літаратура на польскай ды іншых замежных мовах, сьпіс якой шмат перавышае ўзгаданы паказальнік. Прыкладам, Чэслаў Аколуў, вядомы польскі вучоны ды бібліёграф, толькі ў адным даведніку (1981-1985 гг.) падае сьпіс літаратуры пра Пушчу ажно ў 1987-мі найменьнях.

Камянецкая (Белая) вежа. З даўняй выявы

Чым так вабіла да сябе гэтае слыннае месца біёлагаў, краязнаўцаў, увогуле аматараў прыроды?

Наблізімся да геаграфічнае карты. Сёньняшняя Белавежская пушча — гэта рэшткі старажытнага лясного абшару, які разьлягаўся ў XII ст. ад Балтыйскага мора да Буга і ад Одэра да Дняпра. Зьвесткі пра Пушчу як пра стары, некрануты лес маюцца ўжо ў Іпацьеўскім летапісу (983 г.). Археалагічныя раскопкі паказалі, што ў дагістарычны час на тэрыторыі Пушчы жылі мускусны бык, пячорны мядзьведзь, паўночны алень, мамант. Што датычыць чалавека, дык вучоныя пакуль не гатовыя даць адказ, калі ўпершыню ён зьявіўся ў Пушчы. Адно ў Кіеўскіх летапісах маюцца згадкі пра існаваньне тут ваяўнічага племені — яцьвягаў, якія палявалі і лавілі рыбу. Іхнае паходжаньне таксама невядомае. Адны гісторыкі маюць іх за літоўцаў, другія — за славянаў, а трэція ўвогуле адносяць да перасяленцаў зь берагоў Чорнага мора.

Выцясняць жа яцьвягаў з тэрыторыі Пушчы пачаў кіеўскі князь Уладзімер у 983 годзе. А літоўскі князь Трайдзень у 1281 годзе паставіў апошнюю кропку ў барацьбе зь імі...

Нашэсьце татараў, нямецкіх рыцараў Пушча зьведала шматкроць, пазьней жа пачаргова станавілася вотчынай то літоўскіх князёў, то польскіх каралёў.

На працягу вякоў Пушчу пілавалі, дзялілі, вывозілі. А хіжая плойма заваёўнікаў хацела ўдосталь паесьці.

Першая спроба займець з Пушчы даход датуецца сярэдзінай XVI стагоддзя. Пры польскім каралі Сігізмундзе Аўгусьце на яе тэрыторыі былі пабудаваныя чатыры заводы па вытворчасьці жалеза. У гэты ж час пачалася здабыча попелу, збор смалы, гонка дзёгцю, выпальваньне вугалю. Але асаблівa пышна промысловае асваеньне Пушчы пайшло пры апошнім польскім каралі Станіславе Аўгусьце. Гэта ягоная ўладарная рука распарадзілася расчышчаць рэкі Нараў, Нараўку і Лясную, прычым вярхоўі першых дзьвюх былі злучаныя каналам. Пачаўся сплаў лесу ў Данцыг, а старыя шкляныя, смалакурныя, шкіпінарныя, ганчарныя і попельныя заводы — адноўленыя.

У 1795 годзе, пасьля падзеньня польскага ўраду, Белавежская пушча была далучана да Расеі.

Прысьпешвае і змушае да прыняцьця неадкладных рашэньняў асноўнае пытаньне выжываньня чалавецтва на экалагічна крохкай планеце. К сярэдзіне наступнага стагоддзя колькасьць людзей на зямлі можа падвоіцца, а аб'ём вытворчасьці павялічыцца ў чатыры разы. Каб людзі мелі на стале прымальную ежу, для гэтага вытворчасьць харчовых прадуктаў павінна вырасьці ўтрая. Аднак рэсурсы для ўстойлівага разьвіцьця сельскай гаспадаркі на сёньняшні дзень амаль вычарпаныя. Не спыняецца глум і вынішчэньне лясоў па ўсім сьвеце, зьмяншаецца біялагічнае багацьце планеты, зьнікаюць віды жывёл і расьлін.

Справаздача аб чалавечым разьвіцьці 1994.
ААН

Кацярына II раздала значную яе частку сваім набліжаным, што бралі ўдзел у пакарэньні гэтага лясного краю. Так, 20 тыс. дзесяцін цэнтральнае часткі Пушчы аддадзена графу Румянцаву, а 10 тысяч — графам Ферзену і Сіверсу. Зямлю наўкола польскіх паселішчаў Белавежа, Нараўка і Скупава ўзяў у арэнду на 50 гадоў фельдмаршал Кутузаў, а Масева і Нямержа — нехта палкоўнік Дранякін.

У траўні 1811 года ў Пушчы ўзьнік моцны лясны пажар, які не ўдавалася патушыць ажно да сярэдзіны кастрычніка. Полымя ўтаймавалі толькі восеньскія дажджы. Выгаралі пашы, малады зялёны падрост.

Але не адно агонь быў прычынаю скарачэньня колькасьці пушчанскай жывёлы. У 1812 годзе лясны край стаўся адным з тэатраў ваенных дзеяньняў імператара Напалеона. Сьледам

Гл. стар.3

за французамі ў Пушчу заступіў аўстрыйскі корпус Шварцэнберга і, вядома ж, таксама не дадаў ёй цішыні. Больш за тое. Уся гэтая хіжая плойма патрабавала шмат харчу, ільвіную долю якога і склалі дзікія капытныя, здабытыя ў пушчанскіх нетрах.

При канцы трыццатых гадоў у Пушчу зачасьцілі майстры-карабельшчыкі зь Пецярбургу, бо "знайшлі" тут вялікія запасы таўстамерных дрэваў. На высечку іх залучылі ажна 3 тысячы чалавек, якія за кароткі час прыкметна працерабілі векавыя насаджэньні сасны й дубу. Неўзабаве (1842-1847) было зроблена першае лесаўпарадкаваньне, якое вызначыла запасы драўніны, што ацалела. Увесь абшар быў разьбіты прасекамі на 666 кварталаў памерам дзьве на адну вярсту. Таксама былі створаныя

5 лясьніцтваў, 10 аб'ездаў і 77 абходаў. Тым часам канец 40-х гадоў XIX ст. характарызуецца масавай высечкай белавежскага лесу. Прыкладам, для гандлёвага дому "Томпсан і Бонар" за 3 гады (1845-1848) высечана 13 тысяч соснаў. Пра варварскія метады "гаспадараньня" з абурэньнем пісалі А.Герцэн і М.Агароў у газеце "Колокол".

У 1861-1862 гг. ў Пушчы праводзіцца другое лесаўпарадкаваньне. Адначасова прымаецца рашэньне аб вяртаньні ў пушчанскія шаты высакароднага аленя. Першыя 18 аленяў прывезены зь Нямеччыны (1864), астатнія 200 жывёлін — крыху пазьней — зь Сілезіі і Багеміі.

Аднак страты адступаліся, каб неўзабаве напомніць пра сябе зноў і зноў. На пачатку 1880 года над Пушчаю пранёсься моцны ўраган, які наламаў многа векавых дрэваў. Успыхнула масавае размнажаньне мошак-шкоднікаў, што сваёй чаргой пацягнула высыханьне значнае часткі насаджэньняў. Спатрэбілася тэрміновае пераўпарадкаваньне ляснога фонду, якое было зроблена ў 1884-1885 гг.

У 1888 годзе цар Мікалай II зацьвердзіў праект, згодна зь якім Белавежская пушча і Сьвіслацкая

Будынак музея прыроды на сядзібе нацыянальнага парку ў Камянюках.

Сцэна паляваньня

дача графа Тышкевіча перадаваліся ва ўласнасьць царскай сям'і ў абмен на царскія землі ў Арлоўскай і Сімбірскай губернях. Такая акалічнасьць стала падставаю для новага лесаўпарадкаваньня, якое было зроблена ў 1903 годзе, — гэты раз на тыпалагічнай аснове. Колькасьць кварталаў была падвоена за кошт зьмяншэньня іх памераў да аднае квадратнай вярсты; устаноўленая нумарацыя кварталаў захоўваецца і сёньня, што дае магчымасьць лепш назіраць насаджэньні.

Жнівень 1915-га. Першая сусьветная вайна дакацілася і да Пушчы. Нямецкія акупанты праклалі ў яе нетрах каля 300 кіламетраў вузкакалейных чыгунак, пабудавалі чатыры тартакі і за два гады вывезьлі ў Нямеччыну 4,5 млн. кубоў найлепшай драўніны.

Эксплуатацыя лясных багацьцяў ня скончылася і тады, калі адгрымела вайна і Пушча перайшла ва ўладарства Польшчы. Толькі цяпер яе пілавалі ня немцы, а канцэсіянеры зь фірмы Цэнтура. Штогод ў Англію вывозілася больш за мільён кубаметраў лесу. Цяжкі, вынішчальны сьлед гэтай дзейнасьці Пушча нясе на сабе аж дагэтуль.

1939. Год памятнага ўзьяднаньня: Заходняя Беларусь, а зь ёю і ўся Белавежская пушча — ў межах Саветаў. Пушча абвяшчаецца дзяржаўным запаведнікам. Але нітачка цішыні абрываецца зноў. Усталёўваецца акупацыйны рэжым. Другая сусьветная вайна не пакінула гэты раз бібліятэкі і навуковага архіву запаведніка — яны цалкам зьнішчаныя, былы царскі паляўнічы палац, дзе разьмяшчаліся службовыя памяшканьні, спалены. Пасля ачышчэньня Пушчы ад нямецкіх войскаў запаведнік ўзнавіў дзейнасьць, але ў ранейшым выглядзе праіснаваў да восені 1944-га. Міжурадавая польска-савецкая сустрэча завяршылася падпісаньнем пагадненьня аб перадачы часткі Пушчы (58 тыс. гектараў) суседняй дзяржаве.

Пушча — гэта мірная зеляніна і адчуваньне вечнасьці

Навуковы калектыў запаведніка быў аднадушны: ўнікальны куток прыроды трэба як мага захаваць і дасьледаваць. Праз год пасьля спыненьня ваенных дзеяньняў Пушча разгортвае фронт навуковай дзейнасьці. Для сумесных дасьледаваньняў запрошаны такія выбітныя вучоныя як акадэмік К.Скрабін, прафесары С.Севярцаў, С.Тураў, А.Баньнікаў. Празь іхныя намаганьні быў складзены сьпіс млекакормячых і іншых пазваночных Пушчы, а таксама паразітуючых на іх гельмінтаў. Як вельмі важкую можна ацаніць дапамогу ў вывучэньні лясных насаджэньняў вядомага беларускага лесавода, акадэміка І.Юркевіча.

Аднак палітыка ў дачыненьні да лясоў, асабліва ўнікальных, не заўсёды грунтавалася на падыходах, якія б катэгарычна і цалкам выключалі практыку зьбядненьня і спустошаньня біялагічнай разнастайнасьці. У жніўні 1957-га намеціўся новы (мабыць, не лепшы) этап дзейнасьці запаведніка "Белавежская пушча" — досыць выразны ўжо з самога найменьня новаўтворанай структуры: запаведна-паляўнічая гаспадарка. Гэтым актам быў красамоўна пазначаны валюнтарысцкі курс тагачаснага ўраду СССР: стары, запаведны лес уяўляўся ўладу маючым не так прыродаахоўнай ды навуковай каштоўнасьцю, як месцам для адпачынку і паляваньня высокіх чыноўнікаў.

Хоць варта сказаць і пра тое, што за гэты перыяд прыкметна палепшыўся быт супрацоўнікаў Пушчы. Вельмі хутка былі пабудаваныя адміністрацыйны будынак, школа, гасьцініца, музей прыроды, дом культуры, а таксама шмат жылых і вытворчых памяшканьняў. Паралельна з будаўніцтвам сацыяльных аб'ектаў у пасёлку Камянюкі была ўзьведзена і ўрадавая рэзідэнцыя ў Віскулях.

Сьвет даведаўся пра ўрочышча Віскулі ў сьнежні 1991 года. Вестка аб спыненьні дзейнасьці Савецкага Саюза пайшла менавіта адсюль — зь віскулёўскай прапіскай. Белавежская пушча тым самым як бы пацьвердзіла сваю гістарычную ролю, зрабіўшыся прыкметнаю кропкай на палітычнай карце.

Крыху раней, у верасьні, спыніла больш як 30-гадовае існаваньне і запаведна-паляўнічая гаспадарка. Свой час пачаў адлічваць

Заканчэньне стар. 4.

→ пераходам Пушчы ва ўдзельнае ведамства;

— павелічэньне колькасьці кварталаў за кошт зьмяншэньня іх памераў

1915–1919 — акупацыя Пушчы нямецкімі войскамі;

1919 — гібель апошняга белавежскага зубра;

— вяртаньне Пушчы ў польскае ўладарства

1921 — прыдбаньне двух зуброў у Нямеччыне для адраджэньня віду

1939 — пераход Пушчы да Савецкай Беларусі;

— стварэньне Дзяржаўнага запаведніка "Белавежская пушча"

1941–1944 — акупацыя Пушчы нямецкімі войскамі

1944 — падзел Пушчы на дзьве часткі (польскую і беларускую) згодна зь міжурадавым пагадненьем (падпісана І.Сталіным і Б.Берутам)

1946 — перадача польскім бокам 5 зуброў для ўзнаўленьня віду ў беларускай частцы Пушчы;

— паяўленьне янота-падобнага сабакі

1949 — засяленьне вадаемаў андатраю

1953 — на волю выпускаюцца першыя 18 зуброў

1956 — завоз баброў

1967 — рэарганізацыя запаведніка ў запаведна-паляўнічую гаспадарку "Белавежская пушча"

1958 — стварэньне вакол Пушчы буфернай зоны

1963 — заканчэньне будаўніцтва Музея прыроды і лабараторна-адміністрацыйнага корпуса

1991 — рэарганізацыя запаведна-паляўнічай гаспадаркі ў Дзяржаўны нацыянальны парк "Белавежская пушча"

1992 — ЮНЕСКО заносіць абсалютную запаведную частку Нацыянальнага парку ў сьпіс спадчыны чалавецтва;

— Сусьветны банк рэканструкцыі і разьвіцьця адпускае 1 мільен даляраў на захаваньне біялагічнай разнастайнасьці лясоў Пушчы

1993 — ЮНЕСКО надае нацыянальнаму парку "Белавежская пушча" статус Біясфернага запаведніка

1995 — выпуск першага нумара газеты "Белавежская пушча".

Паводле апошніх зьвестак сацыёлагаў, больш за ўсё ў бліжэйшай будучыні жыхары Беларусі баяцца экалагічнай катастрофы і недаступнасьці ежы з-за росту цэнаў.

Са стар. 3

нацыянальны парк "Белавежская пушча". А саюзная рэзідэнцыя ў Віскулях займела статус урадавай рэзідэнцыі Рэспублікі Беларусь. Што да векавой Пушчы, дык яна захавала самае галоўнае — сваю навуковую і эстэтычную каштоўнасьць. Больш за тое: рашэньнем ЮНЕСКО ад 14 сьнежня 1992 года яна ўключана ў спіс Сусьветнае спадчыны чалавецтва, стаўшы семдзесят трэцім прыродным аб'ектам падобнага чыну. Гэткай пашаны ня меў на той час аніводны запаведнік на абшары СССР. Пазьней, праз год, ЮНЕСКО надала Нацыянальнаму парку "Белавежская пушча" статус Біясфернага запаведніка — і парк-запаведнік трапляе ў адзіную сусьветную сістэму сачэньня за зьменамі ў навакольным асяроддзі.

Пра значнасьць беражлівых адносін да беларускага лесу і Белавежскай пушчы ў прыватнасьці сьведчыць той факт, што Сусьветны банк рэканструкцыі і разьвіцьця (Вашынгтон) адпусьціў на захаваньне біялагічнай разнастайнасьці жывёльнага і расьліннага сьвету Пушчы 1 мільён даляраў ЗША. Эксперты банка, якія наведаліся ў запаведнік, адзначылі надзвычай вялікую каштоўнасьць пародаў дрэў, большасьць якіх даўно перасягнула 100-гадовы рубеж.

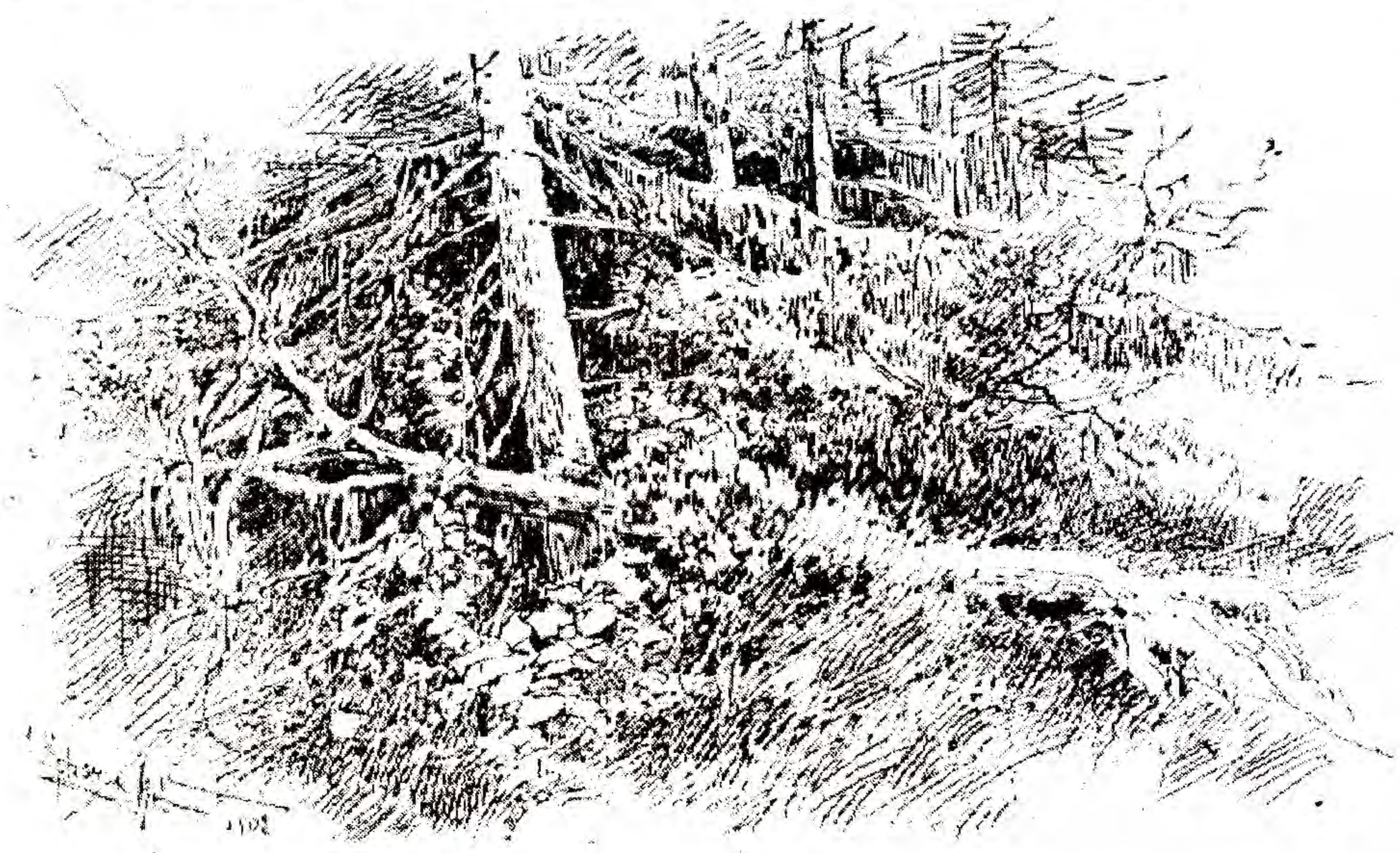
Усе зьмены экасістэмаў у запаведніку-парку — як натуральныя, так і антрапагенныя — рэгіструюцца ў "Летапісу прыроды". Ход "самавылечваньня" ландшафтаў у часе можна параўнаць з поўнай падрабязнасьцяў "гісторыяй хваробы". Бяз гэтых ведаў чалавецтва рызыкуе страціць не адно ўнікальны пушчанскі лес, але перспектыву свайго існаваньня на планеце.

Белавежская пушча дадае трываласьці ўсім нам. Яна нясе сьвету адчуваньне вечнасьці, дабрыні і міру. ■

Пушчанскія ельнікі

Аляксандр Стралкоў, Віталь Прошча

Блізу паўднёвае ўскраіны Белавежскае пушчы пралягае мяжа суцэльнага распаўсюджаньня елкі. Тут можна любавацца сапраўднай красою нерушных ельнікаў, якім Пушча аддала больш як 7 тыс. гектараў тэрыторыі. Паміж чыстымі ельнікамі ўбачыш і добра мяшаныя: з альхою ды шыракалістоўнымі пародамі. Запас драўніны ў сьпелым яловым лесе сягае ажно 400 і больш кубоў на гектар.

Гэта паказьнік таго, што ельнікі ў пушчы дагледжаныя ці не самім богам, — маюць тое, што яны любяць: вільгаць, гушчыню і спаконвечнасьць, дзе ў колазвароце біяпрацэсаў усё добра ўлежваецца й перагнівае, фармуючы належнае асяроддзе для багатага шчодрага росту.

Можна казаць і пра "таежныя" ўмовы, у якіх актыўна разьвіваюцца, гожа цягнуцца ў неба пікамі-пірамідамі белавежскія ельнікі. Маецца на ўвазе суцэльнасьць лесу, без палянаў і прагалаў. Чатыры-пяць кіламетраў будзеш брысьці, ды так і ня выйдзеш на паляну. Тайга, адным словам. Суцэльнасьць.

Фота: Тацьцяна Захарына (Неруш-прэс)

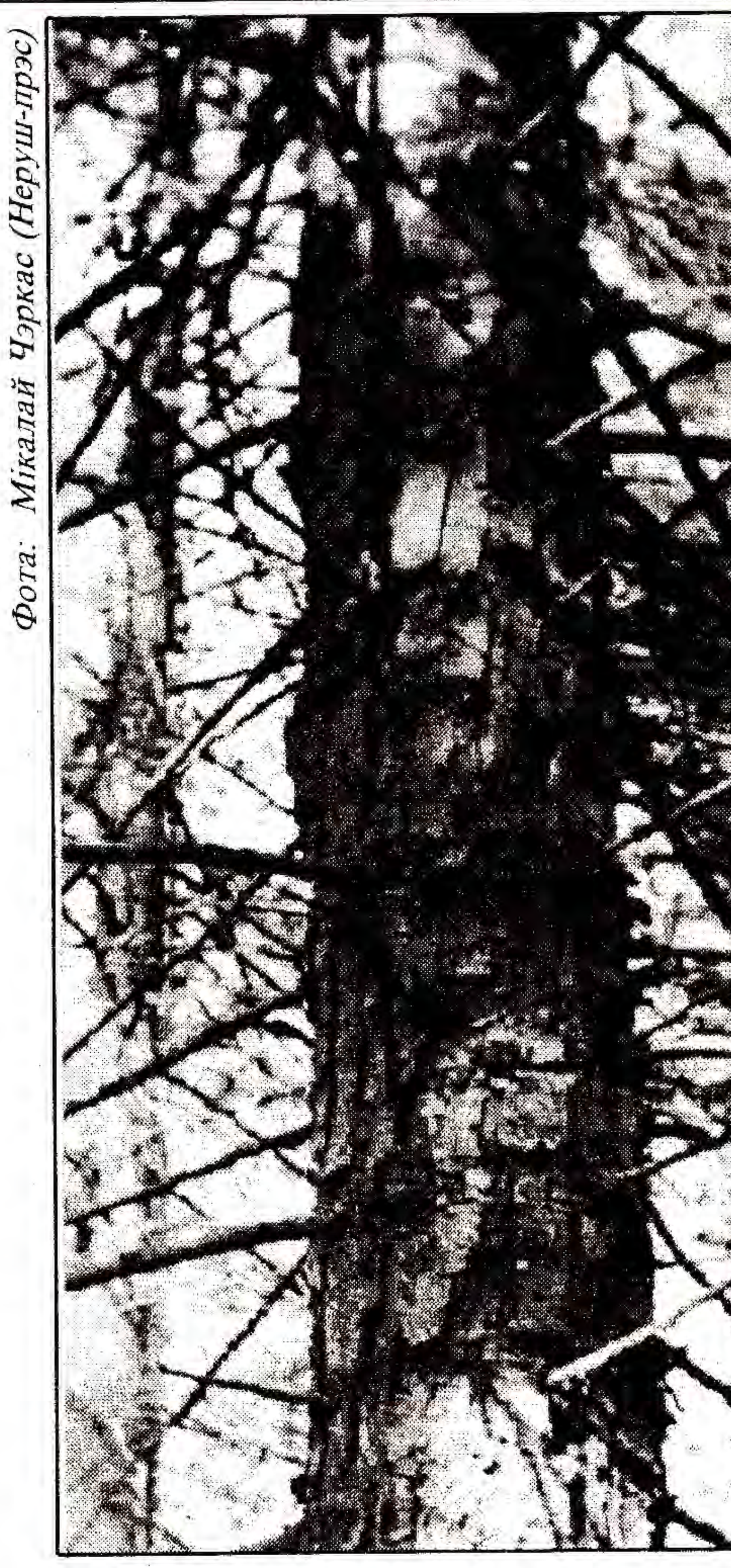
Пад мацярынскім полагам ялін добра разьвінаецца падрост. Часам маладыя елачкі растуць гэтак густа, што траўнай расьліннасьці не застаецца й месца ў таямнічым мораку пад шчыльнымі кронамі старых дрэваў. Калматыя, ў лішайніках галіны зьвісаюць нізка, ды так шчыгульна, што нават сонечнаму летняму промню цяжка прашыцца, каб дакрануцца зямлі ў зялёных плямках імхоў.

У ельніку рэдка дзе стрэнеш дзікага зьвера за ягоным сілкаваньнем. Хіба што для схову сюды прыблукае статак дзікоў, часам на лежку забрыдуць алені, альбо шукаючы паратунку ад лясное заядзі прыпыняцца ў прахалодзе зубры.

А вось лясная кошка — рысь — пад карэньнямі елак ладзіць сабе логава. Часта ненадзейнае, бо карэнішча ялін разьмяшчаецца блізка паверхні і ў адрозьненьне ад іншых парод за дол трымаецца нетрывала. Вельмі часта, асабліва пасьля буры, у лесе можна сустрэць пахіленыя ці паваленыя на дол магутныя елкі з глыбамі глебы на вываратнях.

Затое яліна больш за астатнія дрэвы зносіць цень. Нават у самае цемрадзі ніжнія галіны доўга не адміраюць. Больш за тое. Бывае, кранаюцца зямлі, пакрысе ў гэтым месцы прыхопліваюцца мяккім лясным подсьцілам ды мохам і, глядзіш, закараняюцца — пайшлі расьці вакол новыя елачкі. Але такое размнажаньне — зьява нячастая.

У Пушчы яліна цудоўна

Фота: Мікалай Чэркас (Неруш-прэс)

ўзнаўляецца праз несеньне, бо пладаносіць штогод вельмі шчодра. Яна засьцярожліва ўвешваецца шышкамі як мага вышэй ад зямлі — мімаходзь не абломіш. За ўраджайныя гады шышак бывае так многа, што вяршыня пад іхным цяжарам часта абломваецца сама.

Але дрэва працягвае жыць, расьці ўвысь. Адбываецца тут наступнае. Замест абламанай вяршыні актыўна пачынае йсьці ў рост адна зь верхніх бакавых галін, пераходзячы ў ствол. Аднак на месцы зломy застаецца серпападобнае скрыўленьне.

Слова "елка" для ўсіх нас шмат чым сымбалічнае: яно як нейкі інструмент асацыяцый. У аднаго выклікае ўспамін пра грыбныя мясьціны, у другога — пра зіхатлівы куточак у навагодняй хаце, у трэцяга — пачуцьцё асалоднага ценю ў сунічны поўдзень... І ў гэтую шматстайную сімфонію асацыяцый і вобразаў мякка ўплятаюцца сьпевы птушак, стук дзятла, трэск вогнішча, подых ветру, шолах травы...

Калі прыйдзеш у лес, прыгледзься навокал, знайдзі сваю елку, падай ёй руку для знаёмства. Яна не забудзецца на цябе, прыйдзе ў сны, агорне казкай дзяцінства, скіне шышку — і лепшага сувеніра табе не знайсьці. ■

BOS URUS

Слава беларускай фауны ў вянку белавежскай флоры

Е.П.Вішнякоў

"Беловежская пуща" (Наброски пером и фотографиею).

С.-Пецярбург. 1894.

Зубр. З гравюры ў выданьні Брынкена, 1928 г.

"Да дзікай і магутнай красы пушчы вельмі гарманічна пасуе і зубр — гэтая рэдкая парода зьвера, якая, здаецца, толькі тут і захавалася. Кажуць паміж іншым, быццам зубр водзіцца ў глухіх, мала даступных мясьцінах Каўказа, на вышынях галоўнага хрыбта — прынамсі, ўвагі на гэта сустрэнеш у Ловіца, Гольдэнштэйна, Розэна, Бера, Эйхвальда і Нормана.

У Заходняй Еўропе зубра, як асаблівую рэдкасьць, можна знайсьці хіба што толькі ў публічных зьвярынцах, куды ён трапляе, папярэдне прывезены ў выглядзе падарункаў зь Белавежскае пушчы розным Найвышэйшым Асобам. Гэтая рэдкая парода дзікага вала, трэба меркаваць, вадзілася раней ува ўсёй паўднёвай Еўропе, але там ужо даўно вывелася. За 300 гадоў да Нараджэньня Хрыстовага Арыстоцель згадвае пра дзікага вала, што водзіцца ў суседняй з Македоніяй Певоніі, аб ім жа ўпамінае Юлій Цэзар, называючы яго **bos urus**. Паводле апісаньняў Цэзара, гэта была вялізная жывёліна, падобная на свойскага вала, але з розьніцаю ў быстрыні, дзікасьці й разьюшанасьці. Тацыт сцьвярджае, што Фрызы пад час кіраваньня Ціберыя ўзьнялі бунт з тае прычыны, што ад іх патрабаваўся падатак зубрынымі шкурамі вядомае велічыні; іншыя гісторыкі гавораць пра бізона, але ўсе гэтыя ўвагі не даюць права дакладна заключаць, што ўпамінаная ў гісторыі парода жывёлаў ёсьць тая самая, рэшткі якое дагэтуль водзяцца ў Белавежскай пушчы. Ёсьць спасылкі на тое, што ва ўсходніх прускіх лясах апошні зубр выпадкова забіты адным браканьерам у 1755 годзе.

З выгляду зубр вельмі падобны да амерыканскага бізона, якога справядліва можна ўважаць за ягонага роднага брата. Розьніца паміж імі сыходзіць на тое, што бізон мае значна большую грыву ды лішнюю пару рэбраў, якіх ў яго 15 пар. Наагул жа зубр — вельмі прыгожая і моцная жывёліна, якая трохі нагадвае свойскага быка. Сярэдняя велічыня дарослага зубра сягае 8 ф.* даўжыні ад рог да хваста, вышыня ад капытоў пярэдніх ног да часткі гарба $5^{1/2}$ ф., ад капытоў задніх ног да крыжа — $4^{1/4}$ фута. Трапляюцца асобіны й куды большыя памерамі, як прыкладам забіты каралём Аўгустам III — даўжыня яго была роўная 11 футам, а вага 36 пудам. Тулава зубра надзвычай моцнае, пярэдняя частка яго больш масіўная і вышэйшая, чым задняя, галава ў яго кароткая, лоб шырокі, пукаты, шыя тоўстая і моцная, зьнізу акругленая, ногі кароткія і тоўстыя, невялікі хвост мае на канцы густы пэндзаль. Пара вялікіх, дужа злосных вачэй, мутны бляск якіх быццам хоча нагнаць жаху на ўсё навакольле, шырока пастаўленыя ўбакі; таму зубр ня можа бачыць наўпрост перад сабою, а, разглядаючы праціўніка, матляе галавою з боку ў бок. Адносна кароткія, чорныя рогі зубра выгнутыя ўперад і сур'ёзна пагражаюць усялякаму зьверу, на якога ўздумае ён выліць сваю шалёную злосьць. Усё цела зубра пакрытае густой поўсьцю, голае

Фота: Ігар Бышнёў (Неруш-прэс)

месца ўяўляе толькі невялікая частка носа. На галаве сьпераду тулава і на грудзях поўсьць падаўжаецца ў выглядзе грывы, а на падбародку і горле ўтварае бараду. Летні колер поўсьці — бліскучы цёмна-буры, зімою матавы шэра-буры; у цялятаў і маладых быкоў поўсьць чырванаватая ці шараватая. Зубр выдае гукі асабліва адметныя, блізкія да сьвінога рохканьня. Зубры трымаюцца статкамі ад 10 да 60 штук; у кожным заўсёды бывае важаты — альбо моцны самец, альбо часам — самка. Старыя зубры блукаюць самотныя і вылучаюцца лютасьцю. Гнеў свой зубр паказвае матляньнем галавы, рыцьцём зямлі нагамі, ўзмахваньнем хваста і аблізваньнем.

Летам статкі зуброў у Белавежскай пушчы рэдка паказваюцца чалавеку; згледзеўшы яго, хутка зьнікаюць у лясной глухамані. У гэтую часіну года балоцістыя месцы асабліва прыцягваюць гэтых жывёлін, якія знаходзяць тут і больш сакавітую траву, і магчымасьць выкупацца ды адчапіцца ад камарынага насланьня; з гэтаю ж мэтаю, на баравых мясьцінах, зубры разрываюць пясок, абкідваюць ім сябе і суседзяў і валяюцца нібы коні. Зімою зубры выбіраюцца на адкрытыя месцы і кормяцца за казённы кошт; дзеля гэтага шмат дзе ў пушчы для іх нарыхтоўваюцца лесьнікамі стагі сена, якія складваюцца, колькі таго трэба, у асаблівыя хляўчукі, паблізу якіх ставяцца карыты з аўсом. Зубр сілкуецца пераважна ўначы, а на дзень брыдзе адпачыць у больш глухія закуткі. Зімою зубр увогуле робіцца менш палахлівы і трохі прывыкае да чалавека, якога часьцяком бачыць. У гэты час года яго ўдавалася, і не аднойчы, сфатаграфаваць.

"Малы адносна прыплод зуброў вытлумачваецца тым, што зубрыца целіцца толькі раз на тры гады і апроч гэтага нярэдка самкі застаюцца ня цельнымі, таму што старыя зубры адбіваюць маладых. Павальныя хваробы шматразова наведвалі пушчу і пакідалі сярод статкаў зуброў вялікае спусташэньне, і агульная лічба іх часам падала ледзьве не да 300 галоў. Час каханьня ў зуброў пачынаецца ў пачатку восені. На гэты час самцы робяцца надзвычай раздражняльныя: яны рыюць зямлю рагамі, вырываюць з карэньнямі невялікія дрэўцы і прабуюць сваю моц, стукаючыся лбом і рагамі аб тоўстыя ствалы. Месца паядынкаў выбіраецца зазвычай на невялікай палянцы; гэтую пазіцыю і займае моцны бык, падпільноўваючы саперніка, якога заваблівае адметным рыкам, і прароблівае цэлую серыю пагражальных рухаў. Сапернік памалу падыходзіць, запыняючыся час ад часу і ўваходзячы ў большую ды большую лютасьць па меры набліжэньня, сваёй чаргою прымае пагражальную паставу і пасьля гэтага праціўнікам застаецца толькі пусьціць у справу свае кароткія ды моцныя рогі. З трэскам стукаюцца ілбамі, вочы, налітыя крывёю, выступаюць з арбітаў, з рота вывешваюцца языкі. Пасьля першай сутычкі ваякі адступаюць, мераюць адзін аднаго і не перастаюць пагражаць да наступнага прыліву шаленства, і новая, больш жорсткая, сутычка, набіраючыся шалу і страсьці па меры працягласьці бітвы, нярэдка заканчваецца калецтвам альбо сьмерцю пераможанага.

> *Пушча зьберагласяся таму, што ў ёй жылі зубры, а зубры зьберагліся таму, што была Пушча*

"Нягледзячы на сілу і мужнасць, зубры падвяргаюцца небясьпецы і неспакою з боку сваіх ворагаў, сярод якіх на першым месцы мядзьведзь, воўк і рысь. Ад чалавека зубр уцякае, канешне, калі яго не раздражняць, асабліва, калі зубр стары, так званы а д з і н е ц. Надзвычай тонкая адчувальнасьць своечасова падказвае зубру аб набліжэньні чалавека. Толькі падкрадваючыся пад ветрам, часам удаецца наблізіцца да статку крокаў на 100.

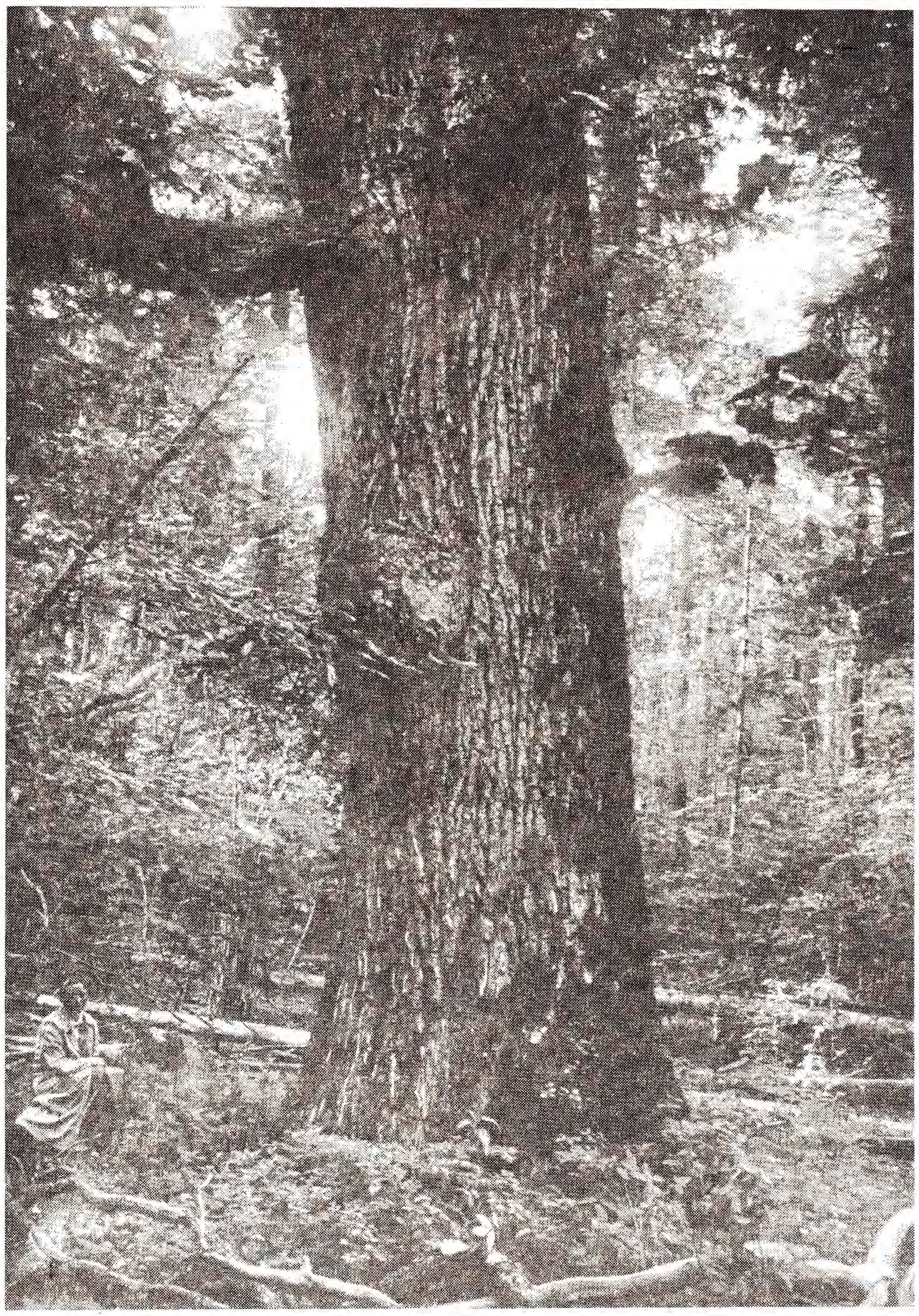
"З асаблівую жорсткасьцю нападаюць зубры на кабыл, ласёў і аленяў; здаралася, што гэтых апошніх знаходзілі забітымі паблізу зубровых хлявоў."

---

* *Фут — мера даўжыні, роўная 12 дзюймам (30,48 см). Англ. foot — ступня.* Рэд.

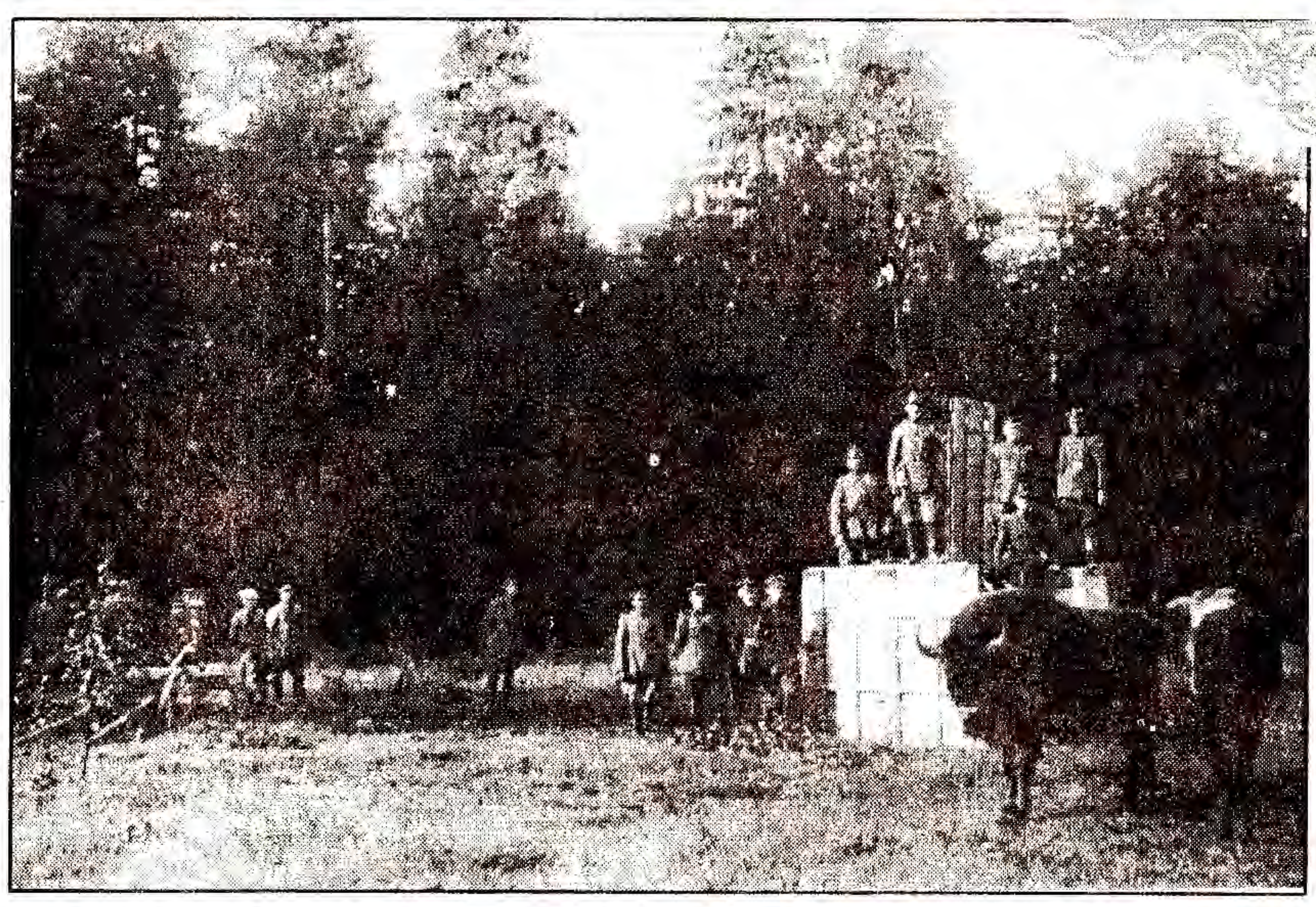
АСОБА

***А**ўтар гэтых здымкаў Ян Ежы Карпінскі. Ў гонар ягоных заслуг усе зубры, народжаныя на волі ды адлоўленыя ў Пушчы для загоннага разьвядзеньня, атрымліваюць радаводны назоў, які пачынаецца зь літары "К..."*

❋ Пад дубам "Ягела" (з фігурай жанчыны)

❋ Прывезеныя зубрыцы са скрыняў выпушчаны на волю

❋ Лісьце брусьнічніку

❋ Вываранець-гара (з фігурай мужчыны)

Хто ён, гэтак высока ўшанаваны лёсам самое Пушчы спадар "К..."?

Ян Ежы Карпінскі (1896-1965) закончыў Лясны інстытут у Санкт-Пецярбурзе. Калі быў студэнтам (асістэнтам вядомага энтамолага праф. Халадкоўскага), пачаў друкаваць і свае навуковыя працы. Ў 1928 годзе заступіў на пасаду лясьнічага ў Белавежскай пушчы, а праз чатыры гады прызначаны дырэктарам Нацыянальнага парка (1932-1952).

Заснаваў тут сярэднюю школу для лесьнікоў і белавежскую філію Дасьледчага інстытуту лясной гаспадаркі. Увесь час пашыраў дзейнасьць Нацыянальнага парка, выкшталцоўваў ейны характар. Шмат працаваў на ўзнаўленьне ў Пушчы зуброў, мядзьведзяў,

ласёў, тарпанападобных коней. Склаў для музея выдатную калекцыю начыньня старадаўніх пушчанскіх борцяў. Арганізаваў у парку турызм і навучаў супрацоўнікаў майстэрству гідаў. Выявіў цікавасьць да назоваў пушчанскіх урочышчаў, пакінуў цэлы сьпіс тапонімаў, да якога зьвяртаюцца сёньня і гісторыкі, і лінгвісты. Яму належыць таксама арыгінальная клясіфікацыя біятопаў Пушчы. Нельга не адзначыць і літаратурныя здольнасьці Карпінскага — бліскучага папулярызатара ведаў аб прыродзе.

Як бачым, выбітны вучоны, энтамолаг, адмыслоўца ў галіне караедаў і — да ўсяго — дырэктар запаведніка, прафесар "К" меў надзвычай шырокае кола інтарэсаў. Ня ўсім вядома, напрыклад, што ён яшчэ быў і паэт, напісаў за сто вершаў, некаторыя зь якіх пакладзеныя на музыку.

І, нарэшце, Ян Ежы Карпінскі — як фатограф. У архіве музея Белавежскага народнага парку (Польшча) захоўваецца за 500 ягоных шкляных негатываў зь Белавежскае пушчы і Ўсходніх Карпатаў.

"К"-фатограф меў стары апарат з шклянымі негатывамі. Калі здымаў дрэвы-веліканы, прыкладам, елкі альбо ясені, дык ставіў побач егера для параўнаньня, і той мусіў колькі хвілін стаяць нерухома струною, бо негатывы былі малаадчувальныя. Некаторыя выявы на негатывах адлюстравалі гістарычныя падзеі, прыкладам, выпуск з клетак зуброў у 1929 годзе, калі пасьля 10-гадовага перапынку яны зноў вярнуліся ў Пушчу.

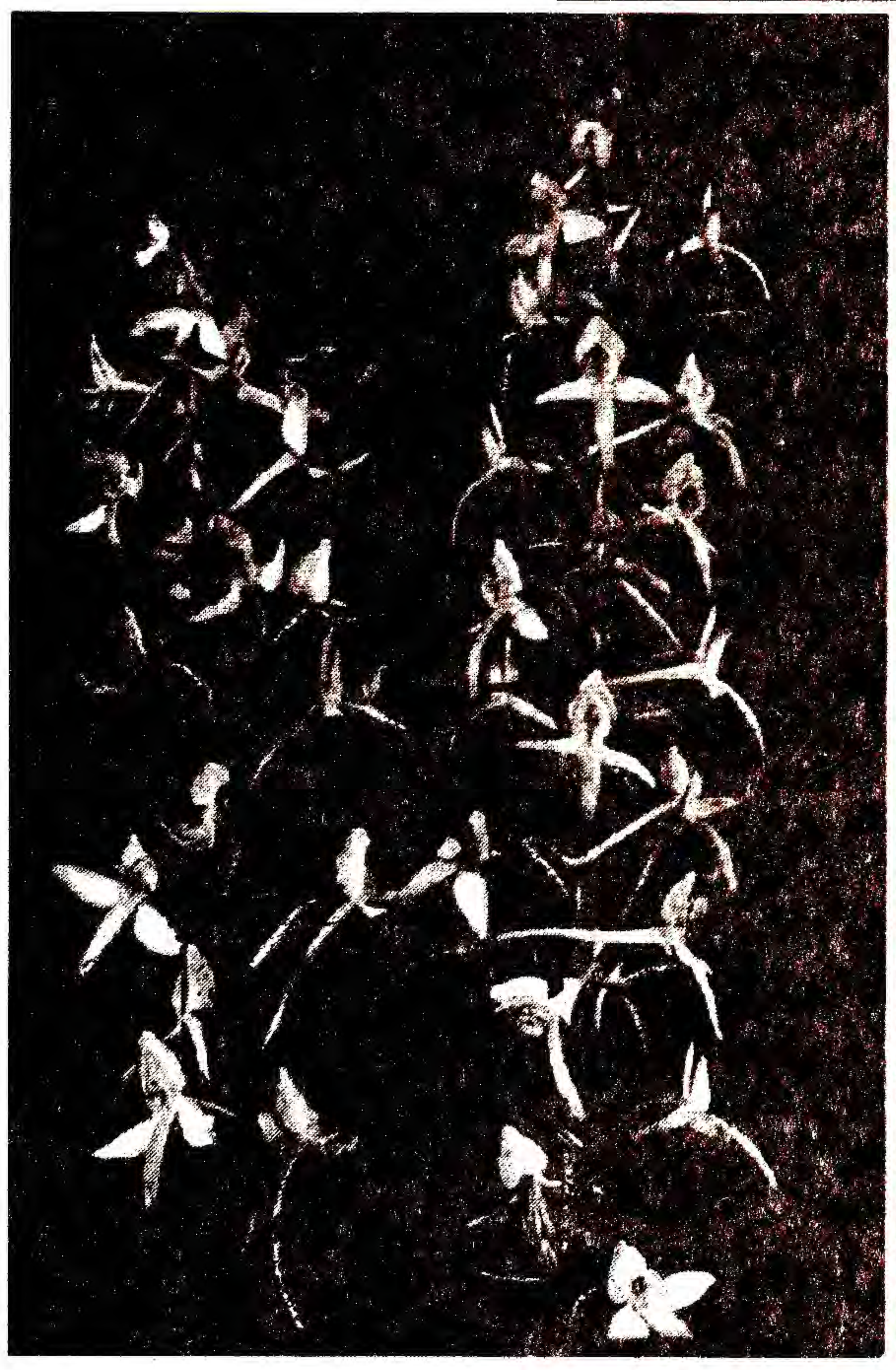

Для ўшанаваньня заслуг Яна Ежы Карпінскага, перш-наперш ва ўзнаўленьні пушчанскага волата, усім зубрам, што народжаныя на волі і адлоўленыя на польскім баку Пушчы для загоннага разьвядзеньня, надаюцца радаводныя мянушкі, якія пачынаюцца зь літары "К..."

Шматгранная дзейнасьць Карпінскага — бліскучы прыклад для наступнікаў у справе памнажэньня навукова-культурных традыцыяў Белавежскай пушчы. ■

- Група коней
- Вянерына туфелька (зд. у цэнтры)
- Начная фіялка (зд. унізе)
- Зязюлін сьветнік (зд. уверсе)
- Старыя яліны

Фотаздымкі зь бібліятэкі Белавежскага Народнага парку (Польшча).

СТАТУТ 1588

О пущах, о ловах, о бортном дереве, об озерах и лугах

Статут Вялікага княства Літоўскага 1588.

Разьдзел дзясяты.

"Статут Вялікага княства Літоўскага 1588" — сусьветна вядомы помнік права, зь ліку такіх як законы Хамурапі, законы Ману, Законы дваццаці табліц, Кодэкс Юсьцініяна, Руская Праўда і інш. На працягу 250 гадоў быў дзеючым законам на тэрыторыі Беларусі, Летувы і Украіны і складаў аснову ўсяе прававой сістэмы Вялікага княства Літоўскага. На погляд БП, "Разьдзел дзесяты", які мы зьмяшчаем амаль цалкам, падае "Статут" — велічны помнік прававой думкі і старабеларускай пісьменнасьці 16 ст. — яшчэ ў адной якасьці: гэта яскравае сьведчаньне адвечнае шчодрасьці беларускай прыроды, яе жыцьцядайнасьці і багацьця, якое цяпер вучоны сьвет называе біялагічнаю разнастайнасьцю.

Пераклад разьдзела на рускую мову (на сучасную беларускую рэдакцыі невядомы) зроблены на грунце адаптаванага тэксту кандыдатам юрыдычных навук дацэнтам Т. Доўнар (Статут Вялікага княства Літоўскага 1588, Мінск, Беларуская энцыклапедыя імя Петруся Броўкі, 1989).

Артикул 1. О ловах

Устанавливаем, кто бы незаконно охотился в чужих охотничьих угодьях, тогда должен заплатить за насилие тому, в чьей пуще охотился, двенадцать рублей грошей, а за зверей, сколько их было добыто, должен заплатить по цене, указанной ниже. А если бы кто послал стрелков в чужую пущу или сам тайком зверя убил, тогда, если это будет доказано достоверными доказательствами, то сколько будет зверей убито, таковой должен за каждого зверя заплатить по цене, описанной ниже. А если бы стрелка поймали в пуще над убитым зверем, то он должен быть отведен к нашему вряду, в замок или судебный двор того повета, в котором это случится, и официальным листом известить господина того стрелка или врядника его, положив через возного копию того листа в имении этого господина, с которого тот стрелок в пущу чужую ходил, и срок разбирательства назначить, исходя из расстояния дороги, но не далее двух недель, чтобы к слушанию дела во вряд наш прибыл. А когда в суде на основе достоверных доказательств тот стрелок будет признан виновным, тогда за каждого зверя должен будет вдвойне заплатить. А за вину, что в чужую пущу стрелять ходил, должен сидеть в заключении в замке или во дворе нашем шесть недель и не может быть отпущен с тюрьмы до тех пор, пока не заплатит за зверя. А если бы господин того охотника или врядник не прибыл в назначенный срок, тогда уже сам суд может судить того стрелка так, как описано выше. А если бы кто подстрелил или ранил зверя на своей земле, а тот зверь ушел бы на чужую землю, в таком случае, хотя и за раненым зверем, но никто ходить не должен через границу в чужую землю. А кто бы, перейдя границу, зверя того добил, тогда подлежит таковому же штрафу, как выше в этом артикуле установлено. Однако за волком и лисою позволяется с собаками ехать и на чужую землю по полям и перелескам, только бы какого вреда в вытаптывании хлеба не было причинено.

Артикул 2. Цена диким зверям

Устанавливаем цену диким зверям, которые были бы убиты кем-либо в чужой пуще: за зубра — 12 рублей грошей, за лося — 6 рублей грошей, за оленя или за лань — 6 рублей грошей, за медведя — 3 рубля грошей, за коня или за дикую кобылу — 3 рубля грошей, за дикого кабана или за свинью — рубль грошей, за серну — копу грошей, за рысь — 3 рубля грошей, за соболя — 2 рубля грошей, за куницу — полкопы грошей.

Артикул 3. О бортях, об озерах и лугах, кто имеет их в чужой пуще

Также устанавливаем: кто имеет свои борти в пуще нашей, государевой, или также в княжеской, панской и земянской, каким образом могут пользоваться, а именно: кто имеет свои борти или озера, или сенокосные луга и при лугах избушки в чьей-либо пуще, то ему к озеру ехать с неводом позволяется, но не должен брать с собой ни собаки, ни рогатины, и никакого оружия, чем бы мог причинить вред зверю. А кто имеет сенокосные луга в чужой пуще, тот должен своими старыми лугами пользоваться, а новых не должен прибавлять. А если бы старые луга заросли, то может их расчистить. А кто имеет также борти в чьей-нибудь пуще, то бортники, которые должны ходить к своим бортям, не должны брать с собою ни собак, ни рогатин, никакого вообще оружия, которым могли бы зверю вред причинить. Но бортники могут только иметь при себе топор и пешню, чем делают борти. А к лугам должны идти только с топорами, чем заросли вырубают, и с косою, чем траву косить... Однако тем, которые озера имеют в чьей-либо пуще, когда приедут зимой ловить рыбу в своих озерах, позволяется им брать дрова в этой пуще для своих избушек и корыта для рыбы сделать. А тем, которые сенокосные луга имеют, позволяется взять дерево для скирды или стога, сделать сеновал или огородить. А бортникам позволяется драть лыко на свои рабочие принадлежности и на иные нужды, и столь, сколь им будет нужно и сколько на себе может унести, но не возом вывозить. А если бы дерево, в котором будет их борть, обвалилось с пчелами или без пчел, позволяется улей с бортью отделить и вывезти, а верхушку и пень дерева оставить тому господину, чья будет пуща. А дерево на строительство и дрова, пользуясь таким правом входа, никто из чужой пущи брать не должен. А ежели кто издавна имеет озера, луга и борти в чьей-либо пуще, тогда по

РОЗДЕЛЪ ДЕСАТЫ:
О ПУЩУ, О ЛОВЫ,
О ДЕРЕВО БОРТНОЕ,
О ОЗЕРА И СЕНОЖАТИ

Уставуем: хто бы чые ловы гвалтом половил, маеть гвалту заплатити дванадцать рублей грошей, а зверу, колько будеть уловил, ценою, як нижей описано, маеть платити. А если бы хто стрельцов послал у чужую пущу або сам таемне звер побил, тогды, если будеть то на нево слушным доводом...

своим лугам чужих озер, а по своим бортям чужого леса присваивать не может. А тот, в чьей пуще озера, луга и борти будут, также тех чужих входов в свою пущу отнять не может. А когда пущу свою пожелает вырубить, не должен бортям и дереву бортному никакого вреда причинять. А если бы кто, раскорчевывая поле, чье-либо дерево бортное или на борть приготовленное, назначенное, с пчелами или без пчел, подрубил или опалил огнем и вред какой тому дереву причинил, по какой причине дерево то могло бы засохнуть, тот тому, чьему дереву вред причинил, должен за это будет заплатить по постановлению нашему, приведенному ниже, а когда на чьем-нибудь поле будет чужое бортное дерево, то он, распахивая свое поле, не должен это бортное дерево подпахивать так близко, чтобы можно было от сохи достать дерево палкой, которой погоняют волов. А если ближе то дерево подпашет и то дерево от этого засохнет, тогда он обязан будет за него заплатить по постановлению, ниже описанному. А кто бы таковую пущу расчистил, то тех давних входчиков от бортей, озер, лугов отлучать не должен, а они тоже, когда будут ходить через те входы, хлебу никакого вреда причинять не должны.

Артикул 4. Если бы кто выловил рыбу в чужом озере, находящемся в его пуще.

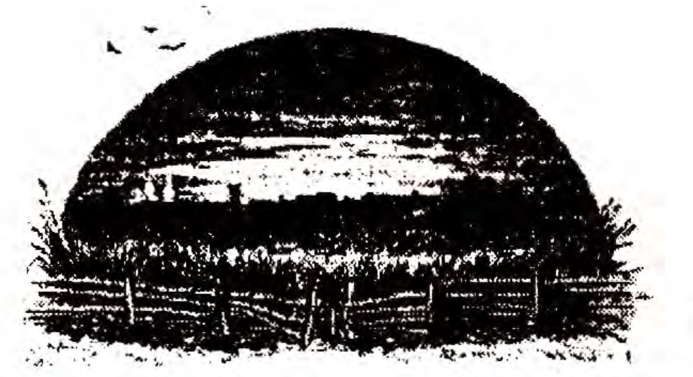
Устанавливаем: кто бы рыбу выловил в чужом озере, находящемся в своей пуще, тогда должен владельцу озера заплатить за насилие и за рыбу столько, сколько пострадавший укажет под присягой, какой ему причинен ущерб в рыбе, удовлетворить полностью. Также если кто в своей пуще скосит траву насильно с чужого сенокоса и, вытесняя владельца с его сенокоса, побьет его, тогда обязан будет за насилие заплатить 12 рублей грошей и навязку за побои. А если никого не избил, но скосил траву с чужого сенокоса или забрал скошенную траву, тогда обязан будет заплатить за сено с навязкою по закону, в этом статуте описанном ниже.

Артикул 5. Если бы кто застиг в своей пуще чьего-либо человека и взятое отнял

Если бы кто-либо в своей пуще и в каком другом лесу, в бору, роще, дубравах и иных лесах застиг чьего-либо человека, рубящего или везущего дерево, или, идя за ним следом, догнал на дороге и отобрал, тогда тот, кто отобрал, волен будет вместе с тем отнятым того человека или тех людей, сколько их поймает с тем деревом, вести в свой дом, а затем должен известить об этом происшествии в срок не далее 3 дней того пана-земянина, чьи это будут люди, или врядника его с одним посторонним человеком, чтобы взял на поруки тех людей вместе с отнятым и выехал на порубку. А этот пан или его врядник, взяв на поруки людей с тем отнятым с условием, что все то, что будет присуждено на порубке, обиженной стороне будет выплачено, и сем отнятым и под той порукой должен выехать на вырубку на следующий же день и там доставить удовлетворение за причиненный порубкой вред. А тот, кто захватил людей, может свои убытки в соответствии с правом доказывать сам, особенно относительно большого вреда, а в малом убытке, до десяти коп грошей, через своих лесных сторожей, и если эти убытки докажет, то ему должно быть выплачено по ценам, описанным в этом статуте. А если бы кто, взяв захваченных людей на поруки, не выехал на порубку или, выехав, не удовлетворил потерпевшего по закону, то возный с двумя шляхтичами должны тот убыток оценить, и тогда обиженный с поручителя, а поручитель с того, за кого поручился, по суду истребовать могут. А если бы кому-либо не было причинено вреда в пуще или в лесу, а он без вины отнял что-нибудь, то должен заплатить штраф за обиженного человека и захваченное имущество и отнятое возвратить. А кто бы после уведомления о захвате людей взять их на поруки и на вырубку выехать и об этом рассудиться не захотел, но, напротив, еще что-нибудь захватил у противной стороны, тогда теряет захваченное, а то, что насильно захватил, с навязкою обязан будет возвратить и еще за вину штраф три рубля грошей заплатить. А если у них возникнет спор о земле, тогда могут об этом по закону рассудиться в надлежащем суде.

Артикул 6. Кто бы вел спор по поводу бортей или о входах в пущу

Также устанавливаем: кто бы имел спор о бортях или о входах в пущу и желал бы кого вытеснить от бортей и от входов, а каким-нибудь образом

чьи-либо борти или входы передал кто в чужие руки, как это часто случается между крестьянами, что из-за недостатка выплаты дани продает пчелы или за дочерью приданое дает зятю в чужое село дерево с пчелами, а от таковых уступок происходят ссоры и несогласия между соседями, а тот, кто получил борти, наложит на них свои знамена и на основании тех знамен новые входы в пущу будет иметь и затем того первого, кто ранее держал эти входы, вытеснял с них и был бы об этом спор, тогда суд должен приговорить знамена на дереве осмотреть и чье знамя будет старее и более вросшее, тому должен приговорить борть и вход в пущу. А те, которые такие свои новые знамена будут делать в чужом владении, не должны ходить туда, а вред за поврежденное дерево должны заплатить по закону, описанному ниже. И уже с этого времени кто бы из наших подданных, а также подданных княжеских, панских и земянских отдал дерево бортное из владения своих господ, подарив или каким иным способом передав в чужие руки, такового может его господин судить, исходя из тяжести совершенного деяния, а дерево то должно быть возвращено затем тому господину, чье оно прежде было.

Артикул 7. Если бы кто у кого выловил рыбу в озере, или запруде, или в пруду или же сжег мельницу

Также устанавливаем, если бы кто у кого повыловил рыбу в озере, или запруде, или в пруду, или же ез, сеж или гать порубил или разметал, таковой должен заплатить за насилие 12 рублей грошей и сверх того вознаградить за убыток, а если мельницу испортит или плотину перекопает, или же мельницу сожжет, а обиженный будет нарекать, что мельница стоит и не приносит ему дохода, или же запруду выпустит, о чем должны быть представлены веские доказательства или подтверждено личною присягой, таковой должен заплатить за насилие двенадцать рублей грошей и возместить убытки за остановку мельницы при надлежащих доказательствах. А если будет испорчена мельница, то тот, кто ее повредил, заново своими силами отстроить ее должен. А если бы не желал строить и был бы за это вновь вызван в суд, тогда от него должна быть присуждена денежная выплата в соответствии с ценой строительства и потерянными прибылями, о чем доказательство приведено будет. А вряд тотчас, без отложения срока должен произвести взыскание по этому делу с виновного.

Артикул 8. О гнезде соколином или лебедином

Устанавливаем, если бы кто-либо разрушил или подрубил чье-нибудь соколиное гнездо, или умышленно поймал сокола под гнездом, или забрал с гнезда молодых соколов и об этом будет доказано законным образом, то тому, в чьей пуще гнездо разрушено, должен заплатить 6 рублей грошей. Также, если бы кто из лебединого гнезда яйца забрал или гнездо разорил, тогда за лебединое гнездо тот, кто его разрушит, должен заплатить три рубля грошей. А кто бы перемет чей-нибудь разрубил или сеть переметную украл, должен заплатить шесть рублей грошей за перемет, а за сеть — копу грошей.

Артикул 9. О бобровых гонах

Также устанавливаем, если бы княжеские, панские или же земянские бобровые гоны находились издавна во владениях другого соседа, то этот пан, в чьем владении будут гоны, не должен разрешать своим людям и сам не должен распахивать старое поле настолько, что можно было бы до бобровых гнездовий добросить палку. На такое же расстояние не должен подкашивать и сенокосные луга и расчищать кустарник. А если бы до бобровых гонов поле распахал, или луга выкосил, или кустарник вырубил и тем изгнал бобров, таковой должен заплатить двенадцать рублей грошей, а те бобровые колонии оставить в покое на таком расстоянии, как добросить палкой. Если же кто бобров насильно побил или злодейским образом украл, то за насилие должен платить, а сколько бы бобров убил, то должен платить по цене: за черного бобра четыре копы грошей, а за бурого — две копы грошей. А если бы бобр со своей старой колонии ушел и пришел бы на новое место в иную колонию, расположенную на земле и на берегу иного хозяина, тогда тому, на чьей земле колония будет, должно принадлежать и право ловли бобров.

Артикул 10. О хмельниках

Если бы кто пообрывал или порубил чужие хмельники и был бы в этом изобличен по закону, то должен будет заплатить за насилие двенадцать рублей грошей. А если бы дерево не порубил, а только хмель оборвал, то должен заплатить три рубля грошей.

Артикул 11. О птичьих приманках

Если бы кто на своей земле сделал приманки для птиц, а другой бы те приманки насильно изрубил и испортил, или птиц приваженных отогнал, или в готовых чужих приманках закрыл, изловил и в этом был бы надлежащим образом по суду изобличен, то должен заплатить тому, чьи были приманки, шесть рублей грошей, а за пойманных птиц заплатить по цене, установленной этим статутом.

Артикул 12. Кто бы повредил приманки воровским образом

Также, если бы кто чьи-либо приманки воровским образом повредил, дегтем или чесноком помазал или как-нибудь иначе испортил и это было бы в суде доказано, тогда должен заплатить владельцу три рубля грошей. Таким же образом, если бы кто у кого украл шатер на тетеревов или сеть на куропаток на местах приманок, то должен за вину заплатить три рубля грошей и за шатер тетеревиный заплатить три рубля грошей, а за сеть на куропаток — рубль грошей.

Артикул 13. Закон о бортном дереве

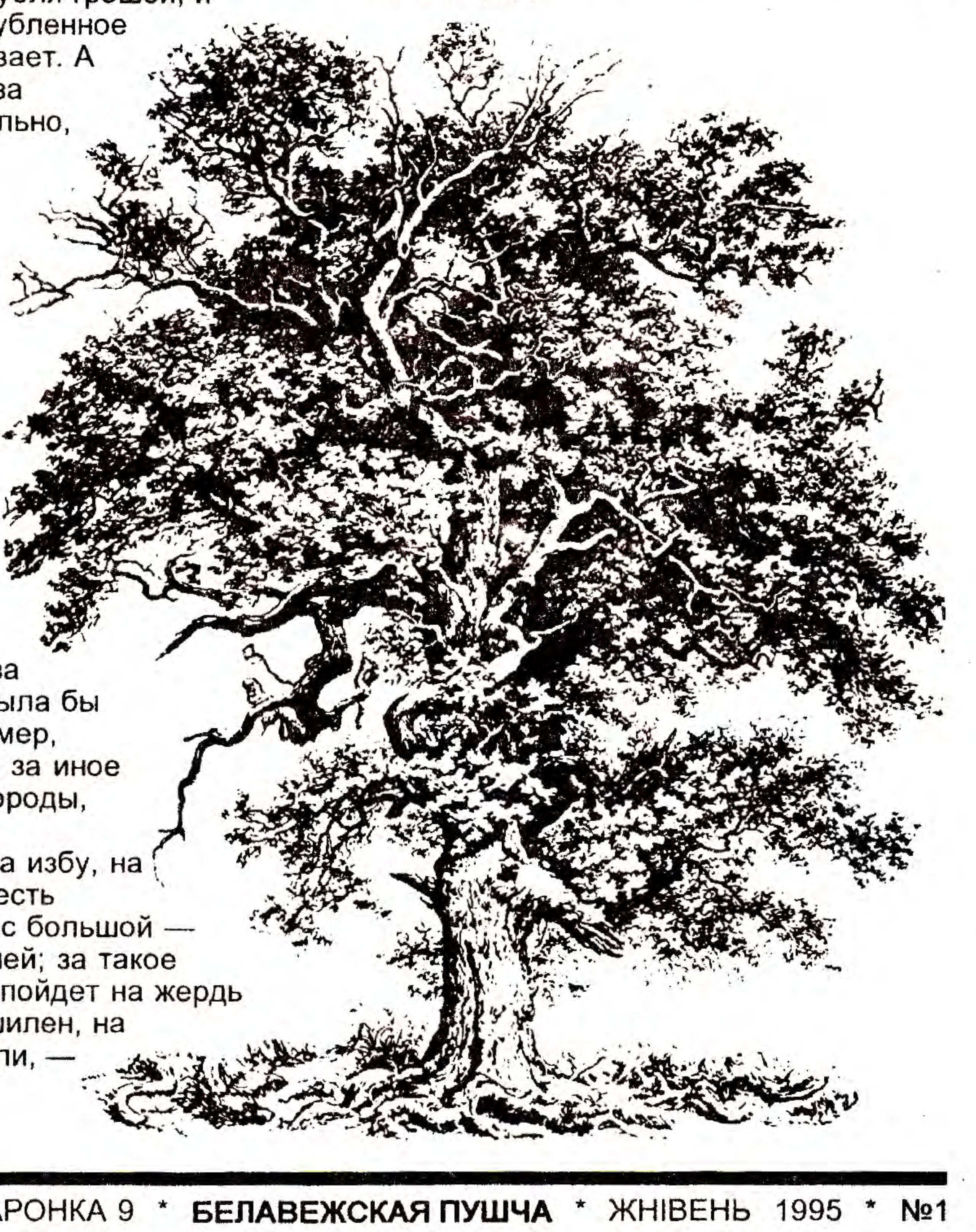
Кто бы повредил чужое бортное дерево с пчелами, сосну или дуб или иное бортное дерево, корень у земли подрубил, или огнем ожег, или как-нибудь неумышленно, случайно испортил, тот за каждое дерево с пчелами обязан будет заплатить по две копы грошей, а за поврежденное дерево без пчел — копу грошей, за назначенное на борть дерево — половину копы грошей. А кто бы насильно, умышленно вытесняя кого-либо с земли или с извечных входов, или также воровским образом обрубил или сжег бортное дерево, или знамена вырубил, или огнем выжег и это было бы доказано, тогда должен владельцу дерева так заплатить: за борть с невыбранным медом — три рубля грошей, за дерево бортное, в котором прежде пчелы были, хотя оно и без пчел, но испорченное — по две копы грошей, за выделанное на борть дерево, где пчел еще не было, — копу грошей, а за крем без борти, сколько бы их повредил — за каждый по полкопы грошей.

Артикул 14. Цена пчелам

Если бы кто-нибудь выдрал у кого другого пчел с невыбранным медом, но дерево не повредил, то обязан будет за каждую пчелиную семью заплатить две копы грошей. Если бы кто у кого возле дома, или на пасеке, или в лесу на дереве, из улья или сделанного для них дупла пчелы выдрал или с ульем вместе забрал и изобличили его копою или каким следствием, тогда должен заплатить три рубля грошей, за исключением того, кого поймали бы с поличным, такового, как вора, должны приговорить к смертной казни. А кто бы улей в чьем-нибудь лесу умышленно порубил и мед выбрал, тот за это должен заплатить шесть рублей грошей.

Артикул 15. О порубке гая

Также, кто бы насильно причинил кому вред порубкой дерева в рощах, борах, пущах, лесах и это совершил бы шляхтич в отношении шляхтича, то он за это должен заплатить как за насилие двенадцать рублей грошей, а за срубленное дерево по ниже описанной цене заплатить. А если крестьянин у шляхтича насильно порубит дерево, то он шесть рублей грошей штрафа и за дерево по его цене обязан будет заплатить. Если же крестьян у крестьянина насильно порубил дерево, то за насилие три рубля грошей заплатить и убытки вознаградить обязан будет. А если бы кто в чьем-нибудь владении воровским образом дерево срубил и его поймали бы с поличным с тем деревом, то он может откупиться от смертной казни, исходя из своего положения. А если бы не поймали с поличным, но поличное было бы у него найдено, тогда за это должен заплатить штраф воровской, три рубля грошей, и сверх того за срубленное дерево выплачивает. А цена или плата за дерево, как насильно, так и воровски порубленное, должна быть таковой за каждое дерево, а именно: за дуб, пригодный для бочарных изделий, — копу грошей; за березу, вяз, ясень, пригодные на поташ, за каждое отдельно по восьми грошей; за сосну, которая была бы пригодной на цамер, полкопы грошей; за иное дерево любой породы, пригодное для строительства, на избу, на амбары, — по шесть грошей; за протес большой — двенадцать грошей; за такое дерево, которое пойдет на жердь для хлебных сушилен, на колья и на оглобли, — по три гроша; а которое дерево только на дрова или на хворост будет годно, то за воз — по два гроша.

Артикул 16. О воровстве в саду

Также, кто бы у шляхтича фруктовый сад, находящийся при дворе, насильно обтряс, яблоки порвал и совершение этого насилия было бы достоверно доказано, тот должен заплатить двенадцать рублей грошей. А если украдет, то потерпевшему после доказывания должно быть заплачено шесть рублей грошей. А доказывать это должны врядники или тиуны, особенно в отсутствие своих господ. А если бы кто насильно или тайным способом порубил в саду привитое дерево или, выкопав в саду, забрал эти саженцы, тогда он должен за насилие заплатить двенадцать рублей грошей, а за изрубленное или выкопанное дерево — три рубля грошей. А кто бы на чьей-нибудь земле в поле, в огороде плод какой сорвал или отряс, то за это должен заплатить штраф три рубля грошей.

Артикул 17. О пожарах в пущах и лесах

Также, усматривая в этом общий вред, когда одни с другими в соседстве, имея между собой распри, также люди проезжие на своих стоянках в пущах и пастухи при выпасе лошадей и скота пускают пожар в пуще от своих стоянок и этим вред великий причиняют дереву бортному, пчелам, зверям и птицам, о таковых устанавливаем: кто бы умышленно, с распри между собой в пуще, борах, рощах, лесах, дубравах пустил огнем пожар и причинил вред, опалив деревья, тогда таковой по законным достоверным доказательствам вред, причиненный огнем деревьям, выплатить со своего имущества обязан будет. А если бы кто неумышленно, разрабатывая новое поле или луг, или посещая бортное дерево, озера, луга, или пастухи, пася скот, или проводя лесные работы, или будучи на охоте, по своей неосмотрительности или по иному какому случаю пустил пожар, таковой, присягнув, что сделал это неумышленно, освобождается от ответственности. А если бы не захотел присягнуть, тогда обязан будет заплатить за причиненный огнем вред. ■

PATRIOTICA

“Цёплае, часам вельмі гарачае пачуцьцё да нашае роднае стараны”

Аркадзь Смоліч (1891-1938) — адзін з найруплівейшых і самаахвярных дойлідаў беларускай дзяржаўнасьці. Выдатны вучоны, палітычны дзеяч, педагог і літаратар. Напісаная ім “Геаграфія Беларусі” і сёньня застаецца ўзорам навукова-папулярнага апісаньня зямлі нашай Бацькаўшчыны. На працягу 70 гадоў — з 1923 года — кніга не выдавалася, а імя яе аўтара (расстраляны ў Омскай турме) было ці не цалкам забытае да апошняга часу.

“З паняцьцем Бацькаўшчыны ў нас зьвязуецца яшчэ і нейкае цёплае, а іншы раз і вельмі гарачае пачуцьцё да нашае роднае стараны. Кожны чалавек л ю б і ц ь сваю Бацькаўшчыну, незалежна ад велічы і характва яе прыроды, ад яе багацьця і славы, ад таго дабрабыту, які́м яна дорыць сваіх сыноў. Брадзячы жыхар паўночнае тундры любіць сваю суровую Бацькаўшчыну ня менш, чым жыхар яскравага, поўнага жыцьця і фарбаў, багатага поўдня. А гэткае замілаваньне змушае нас цікавіцца роднаю старанаю, яе рэкамі, гарамі, лясамі, местамі, як цікавяцца кожным прадметам, якога любяць.

Урэшце, гатуючыся да практычнага жыцьця, мы, ў большасьці, зьбіраемся правесьці яго ў родным краі, ахвяруючы Бацькаўшчыне свае сілы. Адны з нас будуць працаваць на зямлі, другія — на фабрыцы, трэція — ў школах дый у навуцы; але кожын будзе грамадзянінам свайго краю і сынам свайго народу. Знаць прыроду краю ды іншыя яго асабліваcьці кожнаму абавязкова патрэбна хаця бы дзеля чыста практычных меркаваньняў.

“Гледзячы на нашую старану з вышыні птушынага лёту, мы ўбачым аграмадную, ў большасьці лясістую р а ў н і н у. Захад і поўнач яе вышэйшыя, з моцна няроўнаю, ўзгоркаватаю паверхняю зямлі; поўдзень жа Беларусі ўяўляе зь сябе балоцістую роўную нізіну. Сярод зялёных пушчаў ды пясчаных узгоркаў блішчаць люстры незьлічоных вазёраў. Серабрыстыя йстужкі вялікіх рэкаў прарэзваюць край ува ўсіх кірунках. Ад сярэдзіны Беларусі яны разьбягаюцца ў два бакі, несучы свае воды ці то ў Чорнае, ці ў Балтыйскае мора, якія відны далёка за межамі Беларусі, за Украінскай ды Літоўскай і Латыскай зямлёю.

стоўнасьці яе формаў, глыбіні і значнасьці яе зьявішчаў. Прыроду паўночнае Беларусі, якая дала натхненьне Міцкевічу, ў кожным разе нельга лічыць аднастайнаю. Крыявіды адзін за аднаго прыга-жэйшыя зьмяняюцца тут вельмі хутка, мала што ня з кожным заваротам дарогі, кожным узгоркам і лагчынаю. Паўднёвая, нізінная Беларусь, больш аднастайная, захапляе таёмнаю шырачынёю сваіх вобразаў, а часта дзікім і некранутым характарам свае прыроды...

> *Аркадзь Смоліч*
>
> *Вось жа, калі б тыя беларусы, што прачытаюць гэтую кнігу, зацікавіліся сваёй Бацькаўшчынаю, каб узяліся самі за глыбейшае навуковае пазнаньне яе, ці асобных праяваў яе жыцьця, каб заахвоціліся шукаць і бачыць яе арыгінальнае характва, дык бы аўтар лічыў сваю працу дайшоўшай мэты. А калі б у іх хоць крыху пабольшала замілаваньня да свае роднае мнагапакутнае стараны, такой простай і разам цудоўнай, нават у часы заняпаду свайго поўнай велічы і схаваных сілаў, каб яны паверылі ў яе вялікую будучыну і дзеля будучыны гэтай шчыра працаваць і змагацца пачалі, тады б аўтар быў папраўдзе шчасьлівы.*
>
> **З прадмовы да першага выданьня.**
>
> *1919.*

Гэтак выглядае наш край здалёку, ды з птушынага лёту. Зблізка выглядае ён інакш. Таго, хто ўгледзіцца ў прыроду Беларусі, услухаецца ў яе жыцьцё, каго ахопіць яна сваімі тонамі і настроямі, той зьдзівіцца багацьцю і зьмя-

“Чалавек у беларускім прасторы з самага пачатку свайго тут існаваньня вёў заядлую барацьбу зь лесам, які адгароджваў яго ад сьвету, зарастаў узаранае поле, акружаў старасьвецкага чалавека і яго гаспадарку масаю ворагаў — дзікіх зьвяроў. Найважней, што лес быў перашкодаю для вольнага пашырэньня і разьвіцьця даўнейшае гаспадаркі. І чалавек палажыў канец яго панаваньню. Ён павысякаў лясы, вырабіў пасекі на поле, парасьцярэбліваў балоты і зрабіў сенажаці. І цяперака, ў нашыя часы, ужо і саўсім на цэлыя дзесяткі вёрст няма лесу...

Ня гледзячы на гэта, лясы ўсё ж ёсьць галоўным багацьцем Беларусі. Хоць і ня лішне шмат іх у нас засталося, але ўсё ж шмат больш, чым у нашых суседзяў. Дзеля гэтага Беларусь свой лес вывозіць ува ўсе бакі — і ў Нямеччыну, і ў Украіну, і ў іншыя эўрапэйскія краіны. Да таго ж, мусіць, дзякуючы нашаму вільготнаму і мягкаму клімату лес у нас вельмі хутка і моцна расьце, шмат ляпей, чым у нашых суседзяў. У Расеі, агулам беручы, штогод прырастала дрывяное масы на дзесяціну 5,5куб. метраў, у Польшчы, ды наагул на Захадзе — толькі каля 4куб. метр., а ў Беларусі 6,5куб. метр. Пры гэткім прыросьце ды пры нашых 10 міліёнах дзесяцінаў лесу даход ад лясное гаспадаркі бадай ці ня мог бы зраўнаважыць увесь гадавы выдатак у дзяржаўным бюджэце Беларусі.

На жаль, лясная гаспадарка, пры якой толькі і магчыма атрымліваць сталы даход зь лесу, стаіць у нас невысока...

“Таксама трэба адзначыць вялікае кліматычнае значэньне лясоў. Яны задзержуюць у сабе вільгаць, дапамагаюць кандэнсацыі вадзяное пары, павялічваюць лік ападкаў і не дапускаюць да нас сухменяў. Яны раўнамерна жывяць рэкі крынічнаю вадою і робяць іх мнагаводнымі. Лясы ж бароняць пяшчаныя грунты ад раздзьмухваньня. Часта бывае гэтак, што высякуць стары, магутны хваёвы бор і на мейсцы яго робіцца выдма. У лясох, у канцы, водзіцца цэнная зьвярына, паляваньне на якую ў больш некранутых лясох дае пражыўленьне і даход насяленьню.

Ўсе гэтыя прычыны прымушалі дзяржаўныя ўлады зьвярнуць увагу на абарону лясоў. З даўных часоў было забаронена высякаць пэўныя лясы — галоўным чынам з мэтаю, каб мець дзе паляваць розным важным асобам, і гэткім чынам паўсталі п у ш ч ы.

Пушчы — гэта, уласьціва кажучы, значныя прасторы некранутага лесу. Цяпер у нас называюць пушчамі і наагул вялікія лясныя прасторы.

Найбольш вядомая ня толькі

Гл. стар. 11

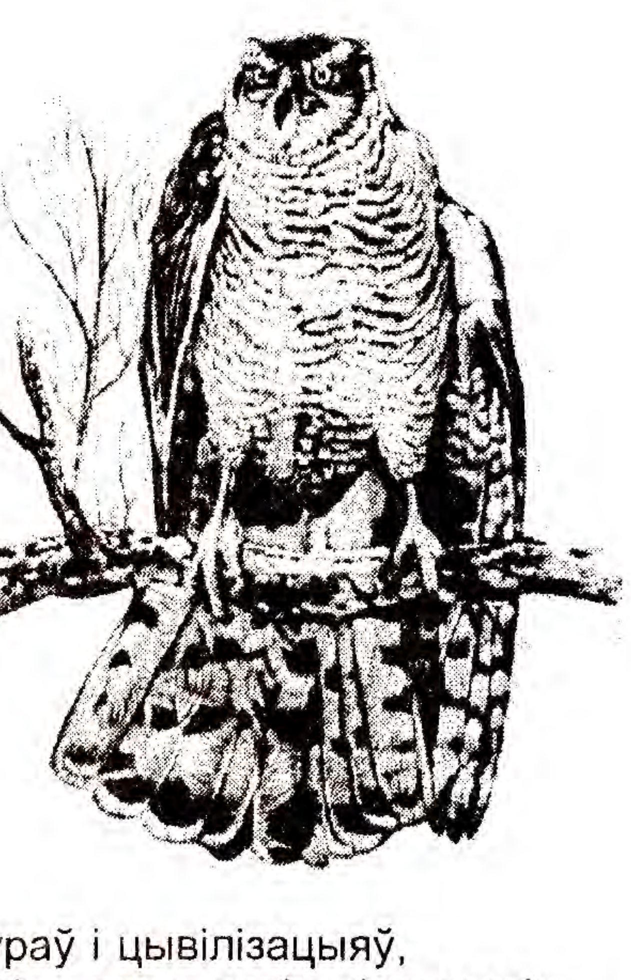
ў нас, але і на ўвесь сьвет пушча — гэта Белавежская пушча. Займае яна больш за 100 тыс. дзесяцін зямлі ў Пружанскім, найбольш, павеце і цягнецца наагул вёрст на 50. Даўней, яе простар быў разы ў два большы, ды пэўныя яе часткі дасталіся ў рукі прыватных людзей і тыя іх параспродавалі ды парасьцярэблівалі. Як і іншыя кавалкі першабытнага лесу, Белавежская пушча складзена з шмат якіх пародаў дрэў. Найбольш у гэтай мешаніне ўсё ж ёсьць хвойкі, елкі і дубу, бо зямля тут лёгкая, хаця й ня дужа бедная. Ёсьць у пушчы, аднак, і ўсе іншыя дрэвы, спатыканыя ў Беларусі, ды нават такія рэдкія, як модрына (лістаўніца), ціс ды інш.

...Белавежская пушча да апошніх часоў досыць добра перахавалася. Нельга таго сказаць аб іншых нашых пушчах. Звычайна — гэта вялізарныя лясныя прасторы, але праўдзівага старога лесу там ужо мала. Большая ж частка пушчы гэтак зрэджана і прачышчана, што прыпамінае сабою барджэй пасеку.

"Асобнасьці прыроды Беларусі кладуць свой знак на ўсё яе жыцьцё і дазваляюць нам гаварыць аб Беларусі, як аб асобнай фізічна-геаграфічнай краіне, аб прыроднай аснове, на якой разьвіваўся беларускі народ. Пэўныя розьніцы паміж прыродаю асобных частак Беларусі ня толькі не перашкаджаюць, а нават памагаюць злучэньню іх усіх у адзіны нацыянальны прастор, дазваляючы абмен вытворамі прыроды і гаспадаркі. Дый наагул розьніцы гэтыя не нагэтульки значныя, каб перашкаджаць суцэльнасьці Беларусі.

Мерны, здаровы клімат, багацьце і буйнасьць жывое прыроды, рознароднасьць краявіду і выключна шырокае разьвіцьцё вадзяных шляхоў ствараюць у Беларусі вельмі спрыяючыя варункі для разьвіцьця народу. Але гістарычныя і палітычныя прычыны не далі беларусам магчымасьць скарыстаць з гэтых варункаў. Геаграфічнае палажэньне Беларусі на мяжы Ўсходняе і Заходняе Эўропы ў свае часы вельмі спрыяла разьвіцьцю гандлю ў Беларусі; але яно ж было прычынаю яе дальнейшых няшчасьцяў. На прасторах Беларусі адбывалася й да нашага часу адбываецца векавая барацьба паміж Усходам і Захадам, руйнуючы нашую гаспадарку, дэмаралізуючы грамадзкае і нацыянальнае жыцьцё, не даючы магчымасьці беларусу стаць на свае ўласныя ногі.

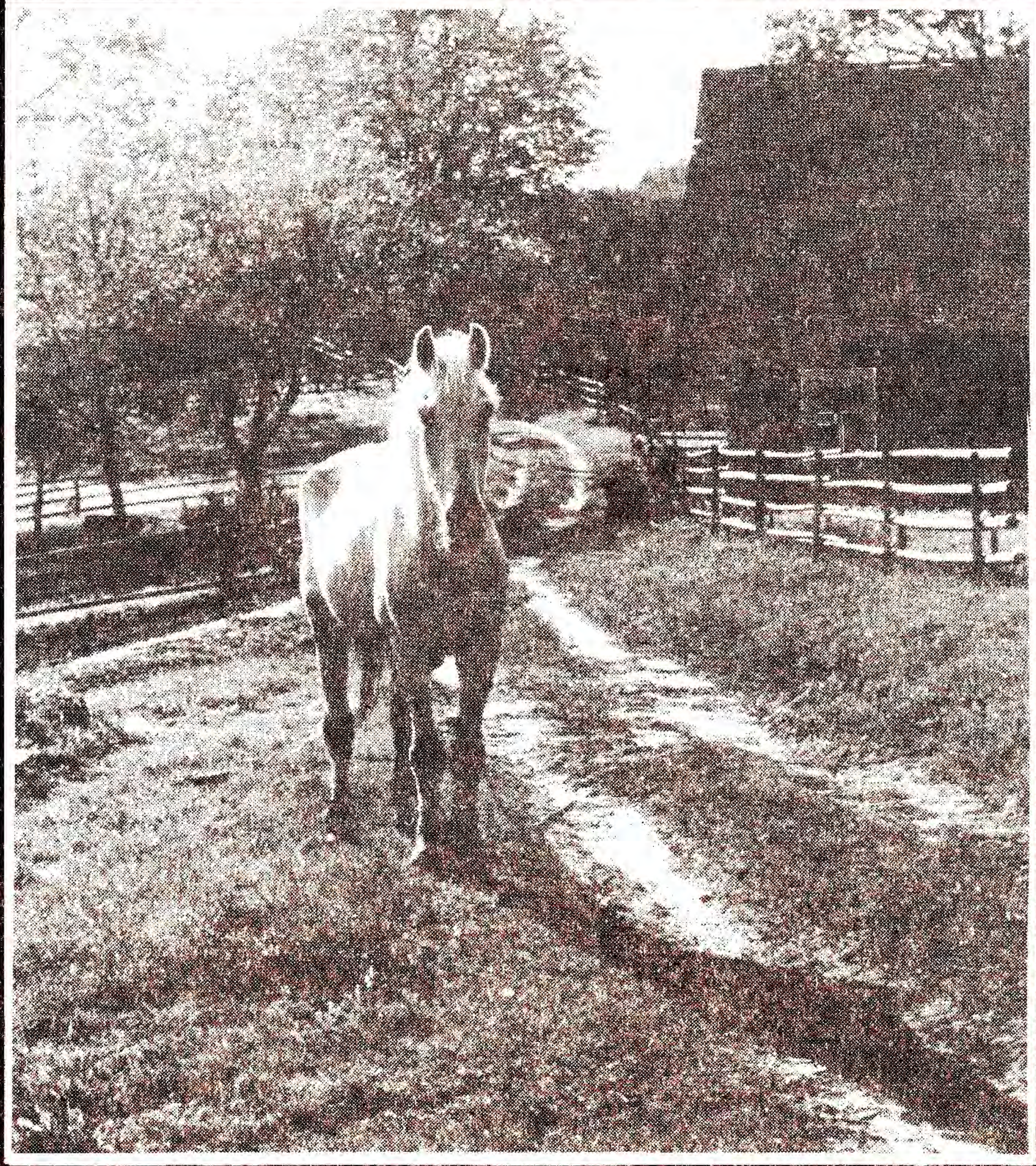
З кожным сталецьцем, аднак, барацьба цывілізацыяў прыймае ўсё больш спакойныя формы, а межы народаў робяцца выразьнейшымі і трывалейшымі, нявыгоды ж геаграфічнага палажэньня зьніштажаюцца дарогаю вольных міжнародных умоваў. На даўнейшых арэнах бітваў спатыкаюцца народы для абмену культурнымі вартасьцямі. Старыя ваенныя шляхі пакрысе зарастаюць зялёнаю травою. Прыйдзе пэўны час міру і спакойнае творчае працы і для Беларусі. Калі Беларускі Народ, увабіраючы ў сябе ўплывы розных

культураў і цывілізацыяў, патрапіцьператравіць і пагадзіць іх у сваёй істоце, дык зробіцца ён важнейшым зьвяном у сусьветнай чарадзе народаў, вогнішчам агульна-людзкае культуры. Да гэтага вядзе ў роўнай меры і геаграфічнае палажэньне яго краю і поўная цяжкіх дазнаньняў ягоная гісторыя.

1922

Фотаконкурс "МАЯ БЕЛАРУСЬ"

Засьценак зь белым канём

Аляксандр Гутоўскі

Гэты мілы куточак, напэўна, ўзгадаюць шматлікія вандроўнікі, якія мелі шчасьце калі-небудзь пабываць на Блакітных вазёрах Мядзельшчыны.

Ён у самым сэрцы заказьніка — засьценак Балдук зь белым канём. Сялібуе тут самотны стары, без сучасных выгодаў і нават без электрычнасьці. Побач яшчэ дзьве хаціны, але гаспадароў ў іх амаль не відаць.

Я штолета прыводжу сюды, на гэтае ўлоньне, сваіх аднадумцаў. Прайсьці па рэштках вулкі, што злучае ўсяго тры хаткі, пасядзець каля ганку адной зь іх, палюбавацца яблынямі ў садку на фоне возера, проста паслухаць адметную балдукоўскую цішыню — вось і ўся мэта нашага выхаду на Балдук.

Час нібыта спыніўся тут, пакідаючы нам, гараджанам-турыстам, маленькі астравок этнаграфічнага музея пад адкрытым небам, дзе і сёньня плыніць жыцьцё без сьлядоў разбуральнай вяртлюгі быцьця. Такія мясьціны Айчыныбацькаўшчыны зачароўваюць нас хараством і спакоем, вяртаюць душэўнае здароўе і раўнавагу, скрадзеныя гарадзкім асяроддзем.

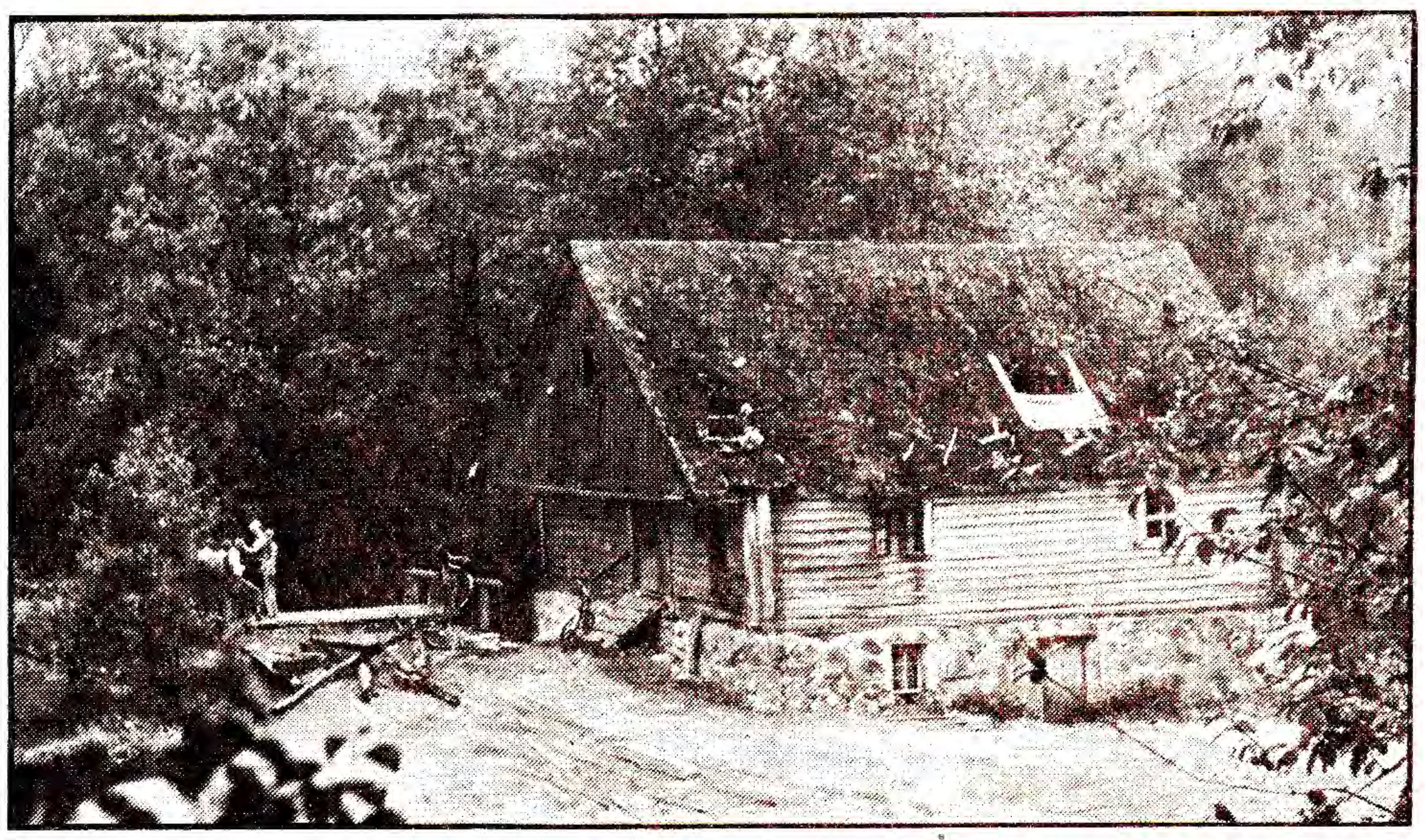
На разьвітаньне мы кажам: "Уратуй, Госпадзі, гэтыя родныя куточкі ад чалавечага разбурэньня".

Пра ўмовы конкурсу "Мая Беларусь" чытайце ў наступным нумары. З удзячнасьцю прымем усе прапановы, ў асаблівасьці з заяўкаю на фундатарства.

АЛЬБОМ

Гісторыя з вадзяным млынам

Валерый Дранчук

Гэта ўжо амаль гісторыя для асобнага аповяду. Звыкла сумная, зь нейкім смутным вечаровым расчараваньнем. Бо тое, што на гэтых альбомных фотакартках, — зьнікла й яго ўжо няма. На вялікі жаль. Як сказаў адзін наш беларускі клясік, няма таго, што раньш было.

Зрэшты, магло б ня быць і майго расчараваньня, калі б гадоў пятнаццаць таму я не паверыў сабе самому, што гэты млын абавязкова застанецца.

Думаў, прыйдуць заўтра разумныя добрыя казачнікі, памераюць, прыкінуць, і як бачыш закруціцца зноў вадзяное кола, загрукочуць жорны, а прыступкі драўлянага ганачка зацярушацца сьняжком духмянага мліва.

Але цуд не адбыўся. Млын у вёсцы Гярдуцішкі, што пры гасьцінцы з Аляхновічаў на Гарадок, зьнішчыўся цалкам. Без гаспадара, без дагляду, без хлебнага паху. Зьветрыўся, здадждэў, раскідаўся, заняпаў. І ў рэшце пакінуў на сваім месцы адно падмурак.

Ён стаяў на рачулцы-безымянцы. У нізіне воддаль ад дарогі. На той час, калі мы засталі будынак зь дзіраваю дранкаваю страхою, але цэлымі вокнамі й замком на дзьвярах, гэтая мясьціна яшчэ ўвасабляла малюнак, варты рукі Гараўскага альбо Бялыніцкага-Бірулі. Сюды можна было прыязджць адно дзеля таго, каб палячыць прытомленую душу. Куточак ўвасабляў прыгажосьць і абжытасьць, спакой і нерушнасьць, лад і гармонію.

Спыніліся тут і мы, двое падарожнікаў. Паставілі ровары пад раскошнаю ліпай, спусьціліся ўніз. Шумела застаўленная вада, на процілеглым беразе сідзеў з вудамі вусаты рыбак. Вадзяное кола пасьпела абрасьці зелянцавым мохам, але ўвесь астатні драўляны й жалезны рыштунак быў, здавалася, напагатове. На памятку я зрабіў фотаздымак (уверсе).

І вось што далей. Аднойчы зусім выпадкова я расказаў пра пейзаж з вадзяным млынам сваёй знаёмай. Высьветлілася неспадзяванае — яна сама даўно мае хату ў гэтай вёсцы ды акурат жа насупраць вадзяка. І назаўтра, дзякуй ёй, прынесла фатаграфіі зь сямейнага альбому, каб пасьведчыць моманты, згаданыя нашай эмацыянальнай гамонкай.

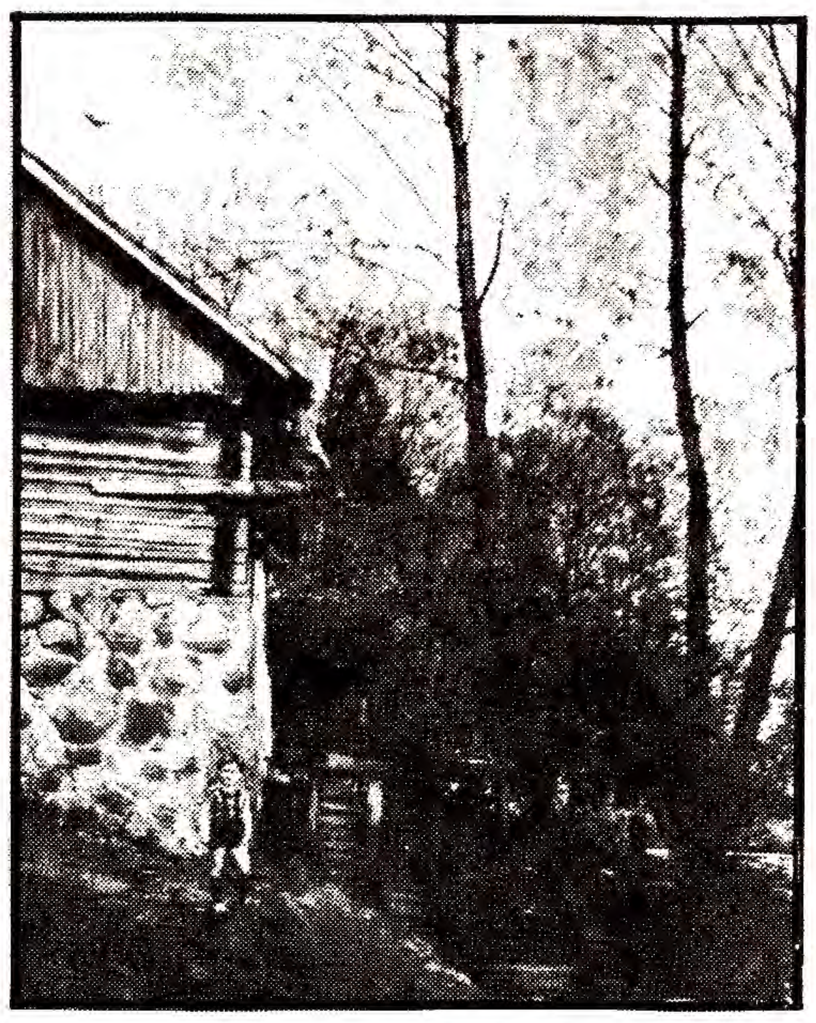
На здымках былі дзеці. Яны гулялі каля млына, на ўлонках прырэчнага наваколься, дзе яшчэ шумела нястомная вада. Млын тым часам напалову застаўся без даху, быў увесь без вакон і дзьвярэй. Нам зрабілася горна й скрушна...

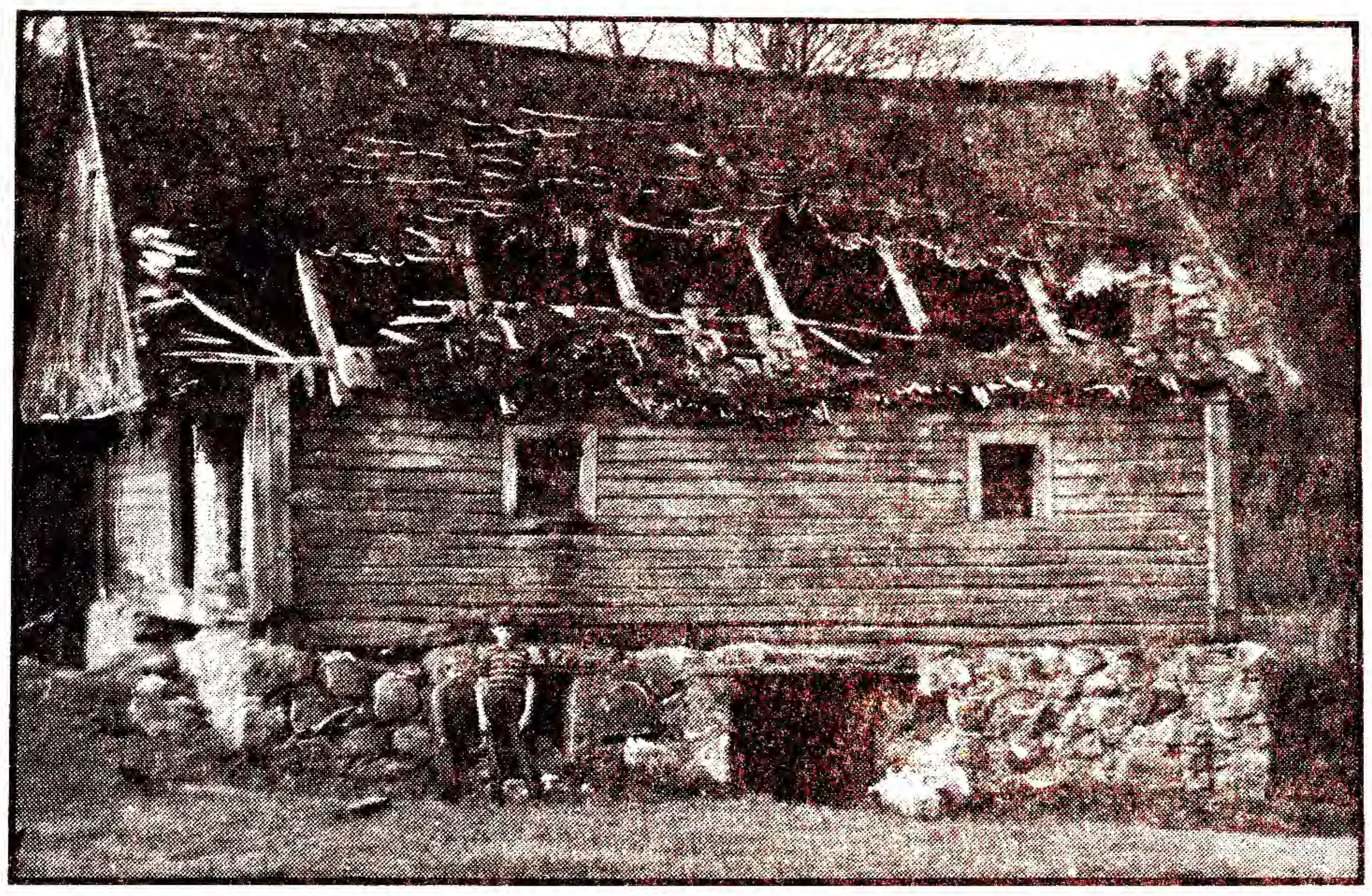
Не ўцалела, перарвалася яшчэ адна нітачка адвечнага ладу паміж чалавекам і прыродаю. Млын дапамагаў рачулцы, а рачулка собіла чалавеку — ліла ваду на кола ягоных патрэбаў. Жыцьцё было весялейшае, больш трывалае й больш бясьпечнае.

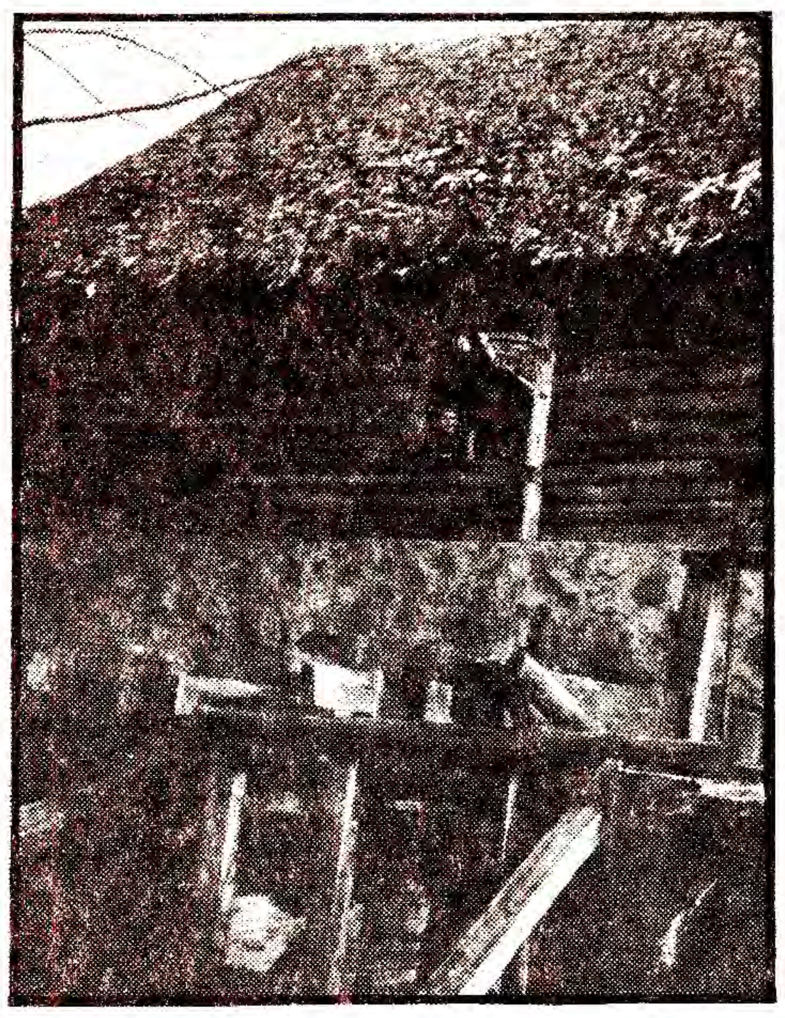
Гледзячы на фатаграфіі, на тонкую празрыстую матэрыю адбітых імгненьняў, думаеш: з гэтых тысячаў ніцей "аснована і выткана жыцьцё" пакаленьняў; шпігуючы нашую Беларусь ядзернымі боегалоўкамі, будуючы на нашай зямлі ваенныя базы, займаючы салаўіныя тэрыторыі палігонамі, нас падвялі пад руіны ўласнага ж дому. І напрошваецца просьценькая выснова-заклік: хто можа, хто адчувае сэрцам, хто мае голас, а б а р а н я й ц е. Тое, што яшчэ ацалела. Што зелянее, што не зьлягло навечна пад каткам гаспадарчае дзейнасьці, што яшчэ ёсьць прытулкам для рыбы, птушкі й зьвера. Што спаталяе й гоіць нашыя душы. Абараняйце, пакуль ня позна.

Вось такая гісторыя: з аднаго боку — эпізод з жыцьця, сямейная рэліквія, з другога — лёс агульнага роду, лёс нашай Бацькаўшчыны. ■

Самыя лепшыя прыродаахоўныя канвенцыі сьвету, самыя разумныя прырода-зьберагальныя законы любой краіны — тыя, што прынятыя і ратыфікаваныя ў нашых сем'ях. Сям'я можа здолець тое, што не па сіле самым магутным паперам — навучыць разумець, любіць і зьберагаць прыроду.

МАРТЫРАЛОГ

Лес вялікі, багаты і добры. Мы ў гэта верым нібыта ў казку. Добра, што верым. Бо лес — гэта вельмі праўдзівая казка.

Аднак з часам рэальнасьць зрушваецца, як бы перакульваецца, прымаючы вычварны выгляд. Мы быццам адрываемся ад чароўнага вочка зялёна-казачнага калейдаскопа і жахаемся: хто, хто ўчыніў зьдзек, скраў жаданыя фарбы, забіў любімую вечную казку?

З-за вялікага гаспадарчага громазду лясы па ўсім сьвеце апынуліся пад пагрозай некантралюемага выраджэньня і скарыстаньня на іншыя, неўласьцівыя мэты. За кошт лесу пашыраюцца пасяўныя плошчы, пашы і сенажаці. Лес адступаецца перад гвалтоўным наступам дачных забудоваў, камунікацыяў, вытворчых новабудоўляў. Працягваецца зьдзерскі лесапавал. Лясы выгараюць, гінуць ад забруджаньня атмасферы.

Дзікі бэз

Настальгічныя ўвагі прылеснага жыхара

Іван Івашка

Аднойчы ў Гародзеі я сказаў знаёмаму чалавеку сталага веку, што хутка нашага лесу ня будзе, што ён сохне й высякаецца цэлымі дзялянкамі, цэлымі кварталамі. І гэты чалавек мне дасьціпна адказаў: "Дак мы з вамі скора ўгледзімся..." Гэта значыць, мы — жыхары вёскі Вязавец і яны — жыхары Гародзея, хоць паміж намі — кіламетры адлегласьці.

Цяпер гэты лес паабапал мяжы Нясьвіжскага і Стаўпецкага раёнаў — ня тое, што калісьці. Ня той суцэльны абшар, як некалі. Было ж, пушчай звуся. Слынны горад Нясьвіж, да якога й сёньня рукой падаць, згодна зь легендай, абавязаны і ўзьнікненьнем сваім, і назваю менавіта яму, тутэйшаму лесу. Бо калі б не залежаўся ўпаляваны князем мядзьведзь у непралазных дрымучых нетрах, калі б не зрабіўся ён нясьвежым, дык можа й ці была б дзівосная старадаўняя легенда, ўвасобленая ў рэчаіснасьць?

Горад, сваёй чаргой, пашырыў уласную назву на лясныя ваколіцы, якія іншы раз называюць Нясьвіжскай пушчай. Праўда, робяць гэта пераважна краязнаўцы ды гісторыкі. Мясцовы люд такой назвай амаль не карыстаецца, бо папросту ня ведае яе, ў сваім практычным жыцьці бярэ пад увагу ня ўсю пушчу, а толькі асобныя лясы, называючы іх адпаведна — Пачатак, Булатаўшчына, Кругліца, Воўкаўшчына, Замкавое. Дарэчы, апошняя назва паказвае на сувязь тутэйшага лесу з замкам Радзівілаў, што ў дзесятку кіламетраў ад яго. Можа, некалі гэта было ўлюбёнае месца княжацкіх ловаў? А можа, тут бралі векавую драўніну для радзівілаўскай гаспадаркі?.. Напісаў жа паэт:

> *"Назва лесу — Замкавое.*
> *Дым пажараў, страляніна,*
> *непраходнае былое,*
> *воўчых сьцежак дух малінны..."*

У глыбіні лясных дзялянак — безьліч розных урочышчаў, маляўнічых мясьцін, якія мелі сваё адметнае аблічча. Недзе было шмат ельніку, недзе сасьняку. У іншым месцы рос адзін бярэзьнік. Гэтак жа адрозьніваліся куткі, зарослыя ляшчыньнікам, багатыя на ягаднікі, на грыбы. Знаўцы лясных нетраў добра ведалі глухія закуткі, дзе ў вільготных лужках былі лежкі дзікоў, дзе — літаральна пратоптаныя лісінымі ці барсучынымі норамі зарасьнікі. Шмат якія з гэтых мясьцінаў яшчэ ня так даўно былі даступныя ледзьве не адным зьвярам ды птушкам. Прынамсі, для дзяцей яны заўсёды ўяўлялі неруш і таямніцу.

Лясныя ўрочышчы і мясьціны мелі кожная сваю назву, сваё ўласнае імя. Дзесяткі назваў, дзесяткі дзівосных акордаў, дзесяткі паэтычна-таемных сэнсаў. Яны прыходзілі ў жыцьцё зь дзяцінства, западалі ў душу. Калінка, Гаеўка, Пасека, Першы і Другі Раёк, Хвойнікі, Лужкі, Стары і Малады Бярэзьнік, Вомхава, Сіняя Гліна, Агарод, Смалярня, Школка, Шнуркі, Вашвілаў Лес і Цантароўскі Лес... Я помню гэтыя ды іншыя лясныя кварталы, мясьціны, ўрочышчы ў іх нерушным выглядзе, калі яны яшчэ, бадай, адпавядалі статусу заказьніка. Скрозь быў гушчар, скрозь быў пушчар.

Фота: Мікалай Чэркас (Неруш-прэс)

Цяпер у Нясьвіжскай пушчы гаспадараць пілы і сякеры. Зараз тут сапраўднае зьнішчэньне, сапраўднае спусташэньне. Лясы сохнуць і высякаюцца, высякаюцца і сохнуць. Некалі цяжка было ў лесе знайсьці сухое дрэва, сёньня ў кожным квартале сушняку больш, чым жывых дрэваў. Гангрэнай распаўзаецца сухастой — усё далей і далей, глыбей і глыбей, да самых дрымучых лясных закуткоў. А ўсьлед — пілы і сякеры. Высечкі — на цэлыя кварталы. Высечкі ня могуць пасьпець за сушняком, сушняк правакуе новыя высечкі. Пні, кучы гальля й лому, спляжаны лясны дол.

Таямнічая, дрымучая лясная глуш зьнікла. З краю лесу можна ўбачыць яго сярэдзіну, нутро. Аднойчы ў Гародзеі я сказаў знаёмаму чалавеку сталага веку, што хутка нашага лесу ня будзе, што ён сохне і высякаецца цэлымі дзялянкамі, цэлымі кварталамі. І гэты чалавек мне дасьціпна адказаў: "Дак мы з вамі скора ўгледзімся ..." Гэта значыць, мы — жыхары вёскі Вязавец і яны — жыхары Гародзея. Угледзімся праз пусты абшар, дзе раней былі густыя лясныя імшары. Толькі, вядома ж, лепш было б угледзецца не такім чынам, а як і раней, збіраючы грыбы ды ягады ў цёмным лесе.

Нехта, маючы на ўвазе высахлы лес, скажа: "Прыйшоў яго час..." Нехта, гледзячы на вялізныя высечкі, скажа: "Лесу хопіць... Новы нарасьце..." Але на самой справе гэта ня так. Сохнуць дрэвы, якія яшчэ ня высьпелі, якім бы яшчэ расьці ды расьці. Іх заўчасна загубіла хвароба. Лес аднаўляецца марудна. Тут жа, дзе на яго наваліўся сапраўдны мор, дзе яго вынішчае хвароба, ці зможа ён калі-небудзь вырасьці наогул. Прынамсі, многія лясныя мясьціны, кварталы, якія высечаны амаль пад арэх, — калі й адродзяцца, то ўжо не для нас. Для нас іх прыгажосьць страчаная назаўсёды. Мы не зьбяром тут болей ягадаў і грыбоў.

Зусім верагодна, што ў хуткім часе Нясьвіжскай пушчы зусім ня стане. Высыханьне і высяканьне дрэваў бязьлітасна робяць сваю справу. Маладняк ідзе ў рост слаба, глушыцца кустоўем, якое людзі называюць дзікі бэз. Добра ведаю, што некалі пра яго ніхто й ня чуў. Пэўна, гэта спадарожнік высечак, спустошаньня. Расьліна-мутант, амяла на хрыбецінах зьнявечаная лесу.

> *Кожная краіна, кожны ўрад павінны абараніць унікальныя лясы, ў тым ліку старыя, а таксама лясы, што маюць культурную, духоўную, гістарычную альбо рэлігійную каштоўнасьць.*

Мінорна, жалобна гучыць музыка назваў высечаных лясных урочышчаў. Крыжамі здаюцца адзінокія яліны на бясконцых вялізных высечках. Чаму ж яны нагадваюць крыжы? Ды таму, што самі высечкі падаюцца ўжо сьвежымі магіламі.

Стоўбцы — Гародзей — Нясьвіж

■

ТВОЙ ВОСТРАЎ

Гаючая ласка дрэва

Уладзімер Галубкоў

Запаведны матыў" Белавежскай пушчы бярэ свой пачатковы — ахоўны — акорд ажно зь 15-га стагоддзя. Мелодыя нерушнага лесу гучыць тут і сёньня, захоўваючы прыкметы сапраўднага прыроднага эталона. Шматвяковы ахоўны рэжым даў мажлівасьць аберагчы нямала рэдкасных куточкаў, тыповых для сярэдняе паласы Ўсходнееўрапейскай (Рускай) раўніны. Яе адметны характар спрыяў фармаваньню і комплексу. Адносна цёплы клімат собіў прымнажэньню тут рэліктаў сярэднееўрапейскага шыракалісьцевага лесу атлантычнага* перыяду. Шмат якія зь іх ацалелі і зьяўляюцца індыкатарамі ўмоў жыцьця тае далекай лясной старасьветчыны. У паніжаных пушчанскіх мясьцінах значыцца цэлая сетка дробных скразных далінаў — як сьведчаньне блукаючых водных патокаў, што зьбягалі зь ледавіка. Такія даліны, як правіла, зьвязваюць рэкі, навокал якіх бурліла жыцьце першабытнага лесу. У вільготных і вельмі старых чарнавольхавых касацікавых зарасьніках таксама сустракаюцца віды, што ўласьцівыя раенам з акіянічным ды горным кліматам.

Белавежскую пушчу не за проста так называюць калыскаю ці востравам здароўя. Біяэнэргетычны баланс "астравіцянаў" — арганізмаў, уключаючы карэнных жыхароў пушчы, — відавочны вынік натуральнага разьвіцьця законаў прыроды на працягу больш як 500 гадоў. То была эпоха цеснага ўзаемадзеяньня чалавека і прыроды. Абарыгены (яцьвягі), якія сельбаваліся ў гэтым ці не забытым цывілізацыяй кутку, хадзілі на паляваньні, лавілі рыбу і пакланяліся велічы прыроды, бо добра ўсьведамлялі, што спаконвечна жывуць зь яе зычлівае ласкі. Прырода ў адначасьсі была для іх і карміцелькаю, і лекарам, і настаўнікам. Лес даваў інфармацыю (энэргію), вяртаў сілу, падлечваў.

Вядома, што жыхары лесу і нават проста сельскія людзі маюць сувязь з прыродаю значна цясьнейшую, чым гарадчукі. Тут, на прыродзе, насмарк, прастуда ці іншыя інфекцыйныя захворваньні, як правіла, не затрымліваюцца, а часам і наагул адсутнічаюць.

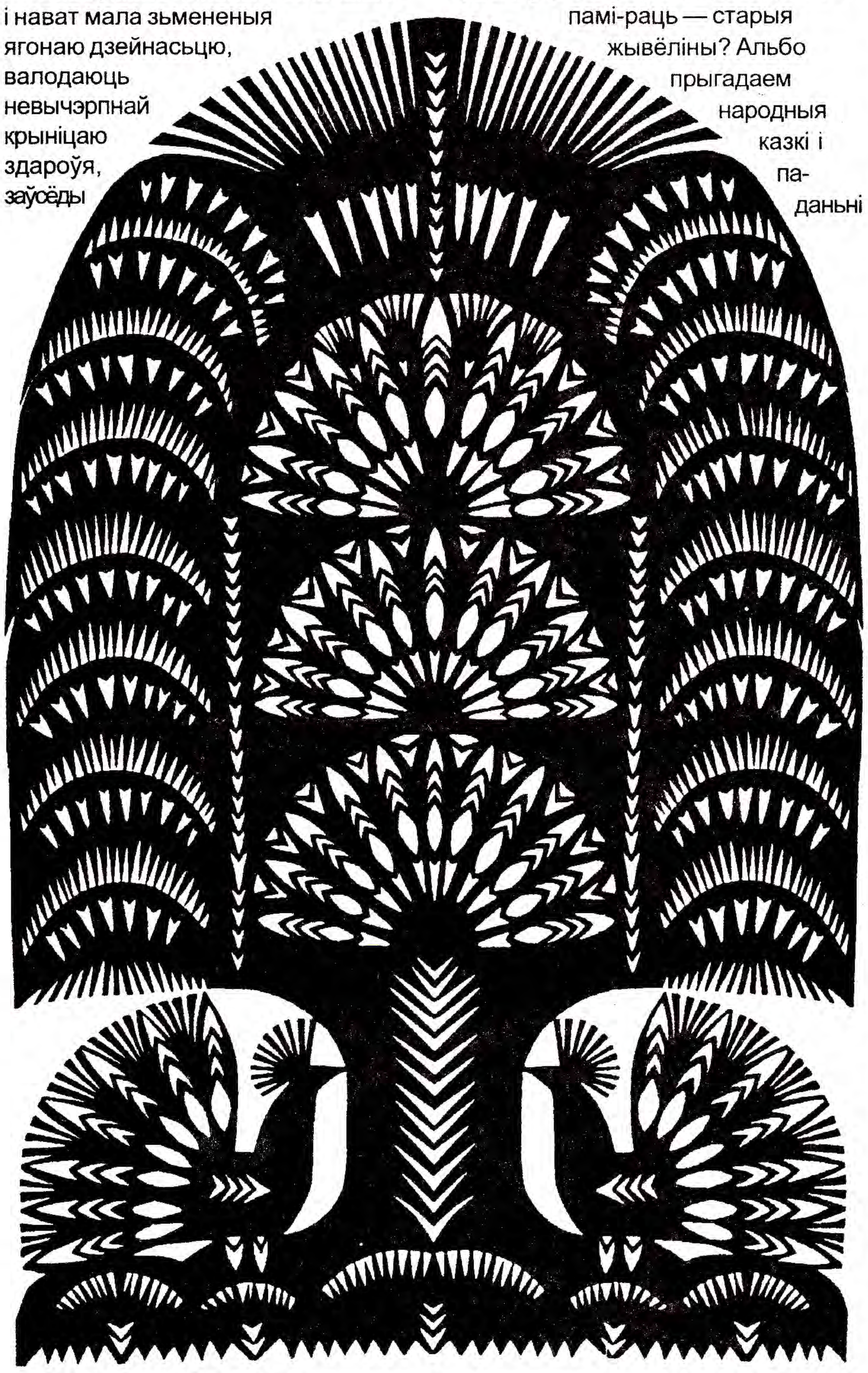
* 5-7 тыс. гадоў таму, калі заходнія раёны сярэднярускае ўзвышанасьці былі пакрытыя лесам зь вялікім дамешкам шыракалісьцёвых парод: на поўначы — ліпы, на захадзе — дубы.

Яскравы прыклад — сям'я стараверау Лыкавых з "Таежнага тупіка" В.Пяскова. Яе пагібель была абумоўленая занясеньнем цывілізацыяй інфекцыяй, якая дагэтуль адсутнічала пры іхнай ціхай лясной замкнутасьці.

Лясы, мала чапаныя чалавекам і нават мала зьмененыя ягонаю дзейнасьцю, валодаюць невычэрпнай крыніцаю здароўя, заўсёды могуць падсілкаваць жыцьцёвай энэргіяй зморанага вандроўніка альбо хворага. Дарэчы прыгадаць і такое сьвядоцтва: ў большасьці выпадкаў хворыя жывёліны (прыкладам, сабакі) ідуць ад чалавека ў лес, каб направіць свой стан і зноў вярнуцца на службу да гаспадара. Тым часам, калі іх ужо й не чакаюць.

Людзі з гарадоў, мабыць, даўно забыліся, што здароўе — гэта стан максімальнае ўраўнаважанасьці чалавека з прыродаю, перш-наперш зь яго "ўнутранай" прыродаю, і вельмі часта мае месца не хвароба — а нястача здароўя.

Чым жа гаючая прырода ці лес, куды ідуць папраў-ляцца хворыя, а памі-раць — старыя жывёліны? Альбо прыгадаем народныя казкі і па-даньні пра жывую і мёртвую ваду, пра лекавыя асаблівасьці лесу і дрэваў, у лоне якіх адпачывалі, набіраліся моцы асілкі-волаты перад справядліваю бітваю са злом.

Ніна Сакалова-Кубай. Серыя выцінанак "Белавежская пушча"

> *У белавежскім лесе вы заўсёды адчуеце, што стома – заспакойвае, паветра – лекуе, а дрэва – сілкуе жыцьцёвай энэргіяй.*

Давайце нясьпешна пройдземся па сьпелым сасновым пушчанскім лесе. Паветра такое, што хоць зачэрпвай і пі. Жыцьцятворнасьць травы і дрэваў насычае яго азонам і фітанцыдамі, якія, сваёй чаргой, як бы стэрылізуюць гэты разьліты навокал настой.

На Каўказе адзін зь відаў сасны настолькі добра гэта робіць, што дактары ўважаюць яго за дастаткова спрыяльны нават пад час хірургічных аперацыяў. У Беларусі Белавежская пушча — адзінае месца, дзе можна спаткаць хваёвы лес карабельнага тыпу, які якраз і валодае такімі якасьцямі, не саступаючы каўказскаму. Ягоны ўзрост на дзялянцы звыш 50 тысячаў га сягае 180-200 гадоў. Яшчэ вядома, што гэтыя хвайнякі паслабляюць адмоўнае дзеяньне магнітных бураў. Рэч у тым, што дрэвы вылучаюць хвойную смалу, якая мае бурштынавую кіслату зь яе здольнасьцю адбіваць электрамагнітныя хвалі з космасу. Верагодна, гэта і ёсьць адна з прычынаў, чаму жанчынам карысна насіць аздобы з бурштыну. Аднак ня ўсе ведаюць, што бурштынавая кіслата ёсьць таксама ў такіх зёлкавых расьлінах, як сьвятаяньнік (зверабой), чарніцы, мята. Нашы дактары-тэрапеўты не памыляцца, калі ад прастуды ці насмарка выпішуць здаровы сасновы лес, а заміж сінтэтычных медыкаментозных сродкаў — чарніцы, суніцы, маліну, чорную парэчку ды іншыя расьліны зь іхным бясспрэчным аздараўленчым эфектам.

Самае, бадай, дзівоснае ў дрэвах, пра што, відаць, ня хутка напішуць у падручніках, — іхная здольнасьць дзяліцца сваёй жыцьцёвай энэргіяй. Успомніце, напрыклад, як аднойчы, зьбіраючы грыбы ў цёплае надвор'е, вы прытаміліся і, зьнясіленыя, прыхінуліся да ствала магутнага дрэва. Праз лічаныя хвіліны вы нібы ачунялі, зноў — поўныя сілы й жаданьня брысьці далей.

Што датычыць дрэва, на гэты конт ня варта забывацца, што ня кожная (прынамсі, гарадзкая) алея падорыць вам добры настрой і прагоніць стому, хоць вы і выйшлі на сьвежае паветра. Зрэшты, паветра й насамрэч можа быць зьбольшага сьвежым, а вось на дрэвы трэба зважаць. Зрабіце такі досьлед. Здарылася, напрыклад, што ў вас разбалелася паясьніца. Паспрабуйце прыхінуцца як бы выпадкова да ствала тапол. Вас чакае адкрыцьцё — боль альбо сунімецца, альбо зьнікне. Праўда, гэта будзе адмоўнаю матывацыяй, затое, калі другі раз скарыстаеце паслугі сваёй "лекаркі"тапол, вы ўжо ня будзеце сумнявацца ў яе адметных здольнасьцях... энэргавампіра. Беражыцеся, калі ў здаровым стане, задумаўшыся, трапіце менавіта на тапалёвую алею. Можаце стаць нечаканаю ахвяраю.

Гл. стар. 15

Са стар. 14

І лічыце, вам пашанцавала, калі апынуліся пад шатамі магутнага дуба. Узрадуйцеся імгненьню сустрэчы зь Вялікім Дрэвам.

Пушча дорыць нам незьлічонае мноства такіх імгненьняў. На яе цяністых шыроколісьцёвых дзялянках агульнаю плошчай 3,62 тысячы га пераважаюць менавіта дубровы, узрост якіх 135 гадоў, некаторыя дубы-патрыярхі дасягнулі 500-гадовае рысы. Міжволі карціць зьняць шапку ды схіліць галаву ў пашане. З такім жа ўзростам можна знайсьці тут любы ствол шыроколісьцёвага дрэва — клёна, вяза, ясеня, ліпы ды іншых, што растуць разам са сваім магутным братам-асілкам, і кожны зь іх можа прапанаваць вам біяэнэргетычную "рэанімацыю", палепшыць ваша пачуваньне.

Зразумела, гэтыя сьціслыя зьвесткі, крупінкі інфармацыі — толькі першае ўступнае слова, якое мусіш сказаць пры ўваходзе ў старажытны славуты лес — магутную кладоўку здароўя. Але калі надарыцца некаму з чытачоў "Белавежскай пушчы" магчымасьць сам-насам сустрэцца з гэтаю велічнаю "зялёнай планетай" і на сабе паспытаць яе гаючае чараўніцтва (а такая магчымасьць не за высокімі гарамі) — варта загадзя ведаць пра ўласьцівасьці шматлікіх зёлак і дрэваў. Яны заўсёды да вашых паслугаў, гатовыя стацца крыніцаю папаўненьня жыцьцёвай энэргіі, так неабходнай для натуральнага супраціву нашага арганізма рознай хваробнай немачы.

Прынамсі, трэба ведаць, да якога "лекара" зьвяртацца і зь якой "просьбай", а магчыма, і як зьвяртацца. Бо паводле акультных* навук мы павінны да дрэва зьвярнуцца на Вы.

Даўні пушчанскі люд (яцьвягі) ведалі, на што здольныя магутныя шыроколісьцёвыя дрэвы, і пашанотна адносіліся да іх, пакланяліся ім. Сьсекчы такое дрэва каштавала нават жыцьця, каралася сьмерцю.

Такім чынам...

Калі вы хочаце папоўніць запас жыцьцёвай неабходнай энэргіі для свайго арганізму, знайдзіце волатны ствол шыроколісьцёвага дрэва (найлепш дуба) і... выконвайце абрад. Спачатку дрэва трэба абыйсьці зводдаль. Адчулі сімпатыю і зычлівасьць — падыходзьце бліжэй, пакуль ягоная сіла не перадасца вашым пачуцьцям. Затым станьце каля дрэва, ўсёю істотаю зьліўшыся зь ім, адчуўшы яго карані, рух ягонага соку, ягоную крону. Вы адчуеце, як касьмічная энэргія спускаецца па лісьцях і ствале, лучыцца з долам. Гэта вялікае кола паміж Небам і Зямлёю. Вы падключаецеся да гэтага абмену, атаясамліваючы сябе з дрэвам, сілкуючы няспынны рух энэргіі. Вы пакінеце дрэва ўмытыя. Адыходзячы, падзякуйце яго, пагладзьце як немаўлятка. Цяжка паверыць, затое можна праверыць. Для гэтага патрэбна няшмат — быць шчырым, несьці добрыя думкі і ставіцца да дрэваў-донараў як да родных братоў.

Лепшае лякарства — вяртаньне да прыроды. Яна дапаможа ў любым псіхічным разладзе, а фізічнае здароўе, як вядома, заўжды залежала ад вырашэньня псіхічных праблемаў. Каб упадак жыцьцёвае сілы не пакідаў адчыненымі вароты для ўварваньняў якойсьці брыдоты, трэба і хворым і здаровым як мага часьцей бараніцца расьліннымі сродкамі. Бараніцца з чыстымі рукамі і сэрцам.

Пэўна ж, знойдзецца нямала скептыкаў, якім усё гэта падасца прымхамі ці марнаю выдумкай. Тады няхай падумаюць, што прымхі і ёсьць даніна, якую ў большасьці выпадкаў невуцтва плаціць ведам, прызнаючы іхную значнасьць, але не разумеючы іхнага сэнсу.

Перш чым паставіць апошнюю кропку, дазволю сабе яшчэ колькі развагаў. Чалавек, які не парывае повязяў з прыродай, патэнцыяльна здаравейшы, найбольш здольны захоўваць разумны лад жыцьця насуперак штодзённаму зашлакоўваньню адпрацаванымі прадуктамі не адно харчовага кшталту, але таксама — духоўнага, эмацыйнага, ментальнага. І менавіта ягоны правільны лад паводзін дае шанец вярнуць сабе жыцьцёвую і творчую энэргію, адчуць новы пазыў да дзейнасьці. Невыпадкова Пушча вабіла да сябе дзяржаўных мужоў, палітыкаў, творчых асобаў. Вядома, не ў адным паляваньні палягае тут сэнс. У рэшце рэшт, ці не зьяўляецца Пушча гарантам трываласьці ў падпісаньні белавежскіх пагадненьняў? Трэба думаць, што так. Застаецца толькі спадзявацца, што высокія дзеючыя асобы зрабілі сапраўды гістарычны крок, не памыліліся ў месцы, але выявілі пэўны палітычны досьціп у дачыненьні да адной з наймагутных у Еўропе прыродных кладовак здароўя й энэргіі. Прырода адклікаецца на дасьведчанасьць, шчырасьць і ласку. І калі да яе зьвяртаюцца на Вы.

■

* *Акультызм — галіна ведаў, у аснове якіх ляжыць філасофія, містыка, рэлігія і глыбокія веды псіхалогіі падсьвядомасьці.*

АД РЭДАКЦЫІ. Шаноўны аўтар мяркуе ў наступных нумарах БП прадоўжыць тэму энэргасілкаваньня, распавядзе пра донарскія магчымасьці асобных дрэваў, якія акружаюць чалавека. Тэхніка зносінаў "чалавек — дрэва" мае, аднак, шмат нюансаў і патрабуе ўнікліваага засваеньня. Таму для тых, хто зацікавіўся й хоча пра тое-сёе распытаць, пакідаем магчымасьць зваротнае сувязі. Пішыце нам, тэлефануйце.

Сьвятло чорнай папараці

Радаслаў Гараднянскі

Таемная папараць-кветка, што зацьвітае ў кароткую купальскую ноч, — не адно зь летуценьняў, дзівосных фантазіяў нашых продкаў, лічыць дырэктар музея Нацыянальнага парка "Белавежская пушча" Павел Міхалевіч. Яна не магла быць высмактаная з пальца і насапраўды існуе ў прыродзе. Батанікі, праўда, называюць яе па-свойму: страусапёр звычайны альбо чорная папараць. Мабыць, калісьці на пошукі гэтае рэдкае кветкі і кіравалі ў цёмны лес сьмельчакі-рызыканты — каму не хацелася адамкнуць запаветныя склепы са скарбам-багацьцем...

Той дзень, калі сп. Міхалевіч знайшоў свой "скарб", запомніўся не адно яму. Ягонымі спадарожнікамі былі гэты раз студэнты пад час чарговай экскурсіі, якім бывалы таямніцазнаўца і цікавы расказчык даў урок, да якога ня быў гатовы сам і разам з тым рыхтаваўся ці не ўсё жыцьцё. Бо трэба ж было яму так пільна прыглядзецца, каб у звыклых зарасьніках распазнаць новы від папараці! Вачам не паверыў.

Рэч у тым, што флора запаведнай Пушчы старанна вывучалася не адно стагоддзе, аднак сярод пятнаццаці папарацяў страўсапёр ня значыўся. Ніякіх зьвестак пра яго не было на Гарадзеншчыне і наагул на захадзе і паўднёвым захадзе Беларусі. Ня выяўлены гэты від пакуль што і польскімі батанікамі на іхнай тэрыторыі Пушчы. Так, прынамсі, сьцьвярджалі аўтары навуковых манаграфіяў.

Толькі ў асобных мясьцінах Міншчыны страусапёр павітаўся з чалавекам, які добра ведаў яго ў твар. Ведаў не адно яго, але і ўсе астатнія пятнаццаць папарацяў.

Міхалевіч, як высьветлілася, таксама ведаў. "Тут, пэўна, быў вялікі арэал, — з захапленьнем расказвае ён. — Але пад узьдзеяньнем чалавечага наступу мусіў адступіцца й застаўся астраўным".

Фота: А. Сыльвановіч (Неруш-прэс)

Курціна Міхалевіча, калі памералі, заняла дзесяць на дванаццаць метраў. Гэта, дарэчы, ў пятнаццаці вёрстах ад цэнтральнае сядзібы запаведніка.

Праз год батанік Пушчы Людміла Дворак натрапіла яшчэ на адну мясьціну чорнае папараці — гэты раз у пяць разоў большую за першую. Было гэта ў траўні 1992 года.

Трэба сказаць, кветка казачна прыгожая. Вырастае высокая, сягаючы за паўтара метра. У асяродку куста (гл. здымак) разьвінае сьветлыя кудзеркі асаблівае, спараноснае, лісьце — сьвежае і сакавітае акурат пад час Купальля. Яно быццам сьвеціцца знутры, пасылаючы лесу зялёны вагеньчык несупыннага чарадзейства прыроды Пушчы.

■

ГЛЫБІННАЯ ЭКАЛОГІЯ

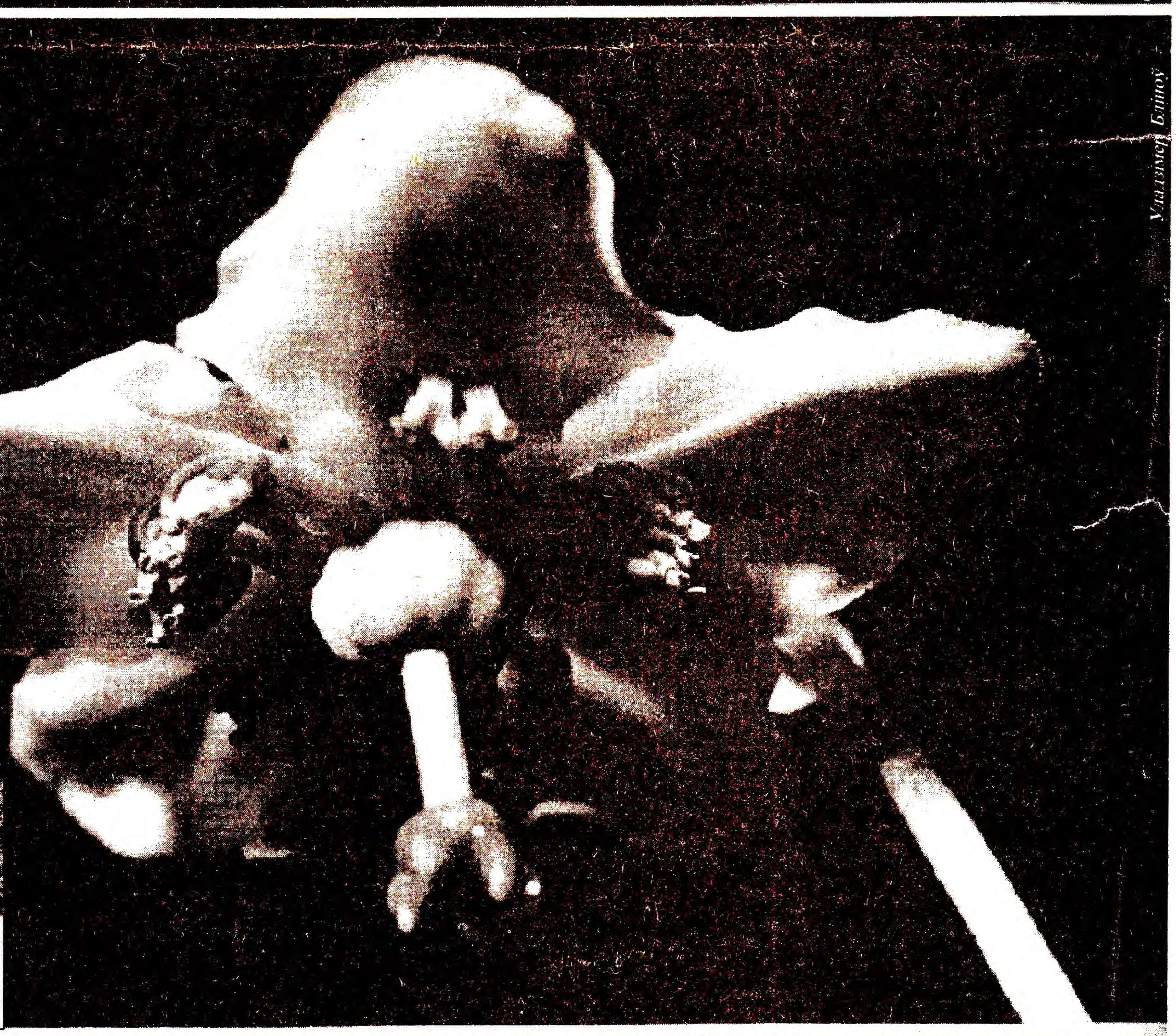
Аляксандр Гугоўскі

Чалавек, і толькі ён адзін,
— вось дзе ўвесь сэнс і ўсе апраўданьні,
яго і трэба ратаваць... І, аднак, прырода па-ранейшаму
побач. Вар'яцтву людзкому яна супрацьпастаўляе
непарушна спакойныя нябёсы і сваю мудрую
непарушную нязьменнасьць.
Альбер Камю

МЕДЫТАЦЫЯ

(заплюшчыце вочы, прамаўляйце нібы малітву)

*У небе
ярка сьвеціць
сонца.
Высока нада мною
зьзяе неба.
Прырода велічная
й спакойная.
Яна ўладарыць над
усім сьветам.
А я як дзіця прыроды
знаходжуся
на ўлонках яе,
сам-насам
зь вечнасьцю
і ў гармоніі
з Навакольлем.*

Уладзімер Бліноў

Экафорум "Кіеў-95"

Семінар па глыбіннай экалогіі праводзіць Фрэн Мэйсі (ЗША).

Фота: Неруш-прэс

БЕЛАВЕЖСКАЯ ПУШЧА

Заснавальнік і рэдактар Валерый Дранчук

■ ***некамерцыйная экалагічная асьветна-публіцыстычная беларуская газета***

■ ***выдаецца па ініцыятыве інфармацыйнага зялёнага агенцтва "Неруш-прэс"***

*Год выданьня першы. Жнівень 1995 N1.
Наклад 5000 асобнікаў. Кошт дамоўны.
Рэгістрацыйны нумар 1096.
Газета зьвярстана на кампутарным стале Алесі Годзінай.
Афармленьне, дызайн: Валеры Дранчук.*

*Падпісана ў друк 25.08.95 г. Замова 3030.
Набыць газету заўсёды можна ў шапіку ТБМ (Менск) і на сядзібе Нацыянальнага парку "Белавежская пушча".
Зьвесткі пра падпіску на 1996 год будуць пададзеныя пазьней.*

Друкарня "Чырвоная Зорка", 220079, Мінск, 1-ы Загарадны зав., 3.